

**UNIVERZITA
JÁNA AMOSA KOMENSKÉHA**

Bakalárske, kombinované štúdium
2009-2012

BAKALÁRSKA PRÁCA

Lenka Melichová

Sociológia- nefunkčná rodina a jej prejavy vo vývine
dieťaťa

Praha 2012

Vedúci bakalárskej práce: PhDr. Eleonóra Strapcová

COMENIUS UNIVERSITY IN PRAGUE

Bachelor Combined (Part- Time) Studies

2009-2012

BACHELOR WORK

Lenka Melichová

**Sociology- dysfunctional family and its manifestations
in child development**

Prague 2012

**Supervisor of the bachelor work: PhDr. Eleonóra
Strapcová**

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovávaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe, dňa 15.03.2012

Lenka Melichová

Pod'akovanie

Chcela by som sa poďakovať PhDr. Eleonóre Strapcovej za pedagogické usmernenie, všestrannú a odbornú pomoc pri zhromažďovaní materiálu, cenné rady a podnety pri konzultáciách a v neposlednom rade za trpezlivosť, podporu a pripomienky pri písaní mojej práce.

Anotácia

Cieľom našej práce bolo poukázať na nefunkčnú rodinu a jej vplyv na vývin dieťaťa. Práca je rozdelená na štyri kapitoly. V prvej časti rozoberáme rodinu a jej funkcie, výchovu v rodine, typy rodiny a manželstvo. V druhej časti sa venujeme dysfunkčnej rodine, tretia časť je zameraná na vývin dieťaťa. Pomocou kauzistickej metódy sme v štvrtej časti zdokumentovali konkrétny prípad nefunkčnej rodiny a jej prejavy vo vývine dieťaťa.

Kľúčové slová

dieťa

manželstvo

rodina

výchova

vývin

osobnosť

závislosť

Annotation

The aim of our work is to point to a dysfunctional family and its impact on child development. The work is divided into chapters. The first part discusses the functions of a family, raising a family, marriage and family types. The second part is dedicated to a dysfunctional family, the third part focuses on the development of a child. Displayed in descending order are documented in Part Four of the particular case of a dysfunctional family and its manifestations in child development.

Key words: child, marriage, personality, family, development, evolution, dependence

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. Rodina	9
1.1 Funkcie rodiny	11
1.2 Výchova v rodine	14
1.3 Typy rodiny	18
1.3.1 Štruktúra rodín.....	20
1.4 Manželstvo	22
2 Dysfunkčná rodina	24
2.1 Rodina a rozvod	27
2.2 Rodiny týrajúce a zneužívajúce svojich členov	28
2.3 Týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa v rodine	29
2.4 Rodina so závislým členom	31
2.5 Rodina poskytujúca náhradnú rodinnú starostlivosť	32
3. Vývin dieťaťa	37
PRAKTICKÁ ČASŤ	
4 Štúdium prípadu	46
4.1 Vymedzenie problému	46
4.2 Cieľ a úlohy	46
4.3 Metódy	47
4.4 Kazuistika (štúdium prípadu)	47
4.5 Odporúčanie pre prax	63
ZÁVER	64
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY A PRAMEŇOV	66

ÚVOD

Rodina je miestom lásky a života.

Miestom, kde láska rodí život.

Ján Pavol II

Slovo rodina sa v bežnom živote skloňuje aj stokrát. Málokto sa však zamýšľa, čo je jeho skutočným významom. Rodina by mala byť miestom, kde nás čaká teplo rodinného krbu a kam sa všetci radi vraciame. Je to miesto, kde zabúdame na problémy a tešíme sa z prítomnosti blízkych, je to priestor v ktorom sa každý cíti bezpečne, spokojne, naplnený láskou, dôverou a porozumením. Jednoznačne základom každej zdravej spoločnosti je úplná rodina, teda otec, mama a deti. Samozrejme toto je ideál, ktorý treba všemožne vyzdvihovať. Iné formy rodinné života síce tolerujeme, ale nepovažujeme ich za prijateľnú normu. Ako to však v rodine chodí ani tá najdokonalejšia rodina sa nevyhne kríze a ťažkostiam. Najlepšie pre všetkých jej členov je to aby sa problémy vyriešili s pokojom. Zvlášť deti sú veľmi citlivé a vnímavé a dokážu napätú situáciu vycítiť. V kruhu rodiny by malo byť porozumenie, láska, radosť, pokoj a pohoda.

V našej práci sme chceli poukázať na to ako vplýva neúplná rodina na vývin dieťaťa. V poslednom období rastie počet detí vychovávaných v neúplných rodinách. Problematika neúplných rodín sa stáva záležitosťou celej spoločnosti.

1 RODINA

Z aspektu sociológie je rodina základom existencie každej spoločnosti, najdôležitejší vzťah je medzi rodinou a spoločnosťou. Rodina neprijíma všetky podnety zo spoločnosti, ale kriticky ich prehodnocuje a osvojuje si len tie, ktoré sú prospešné pre rozvoj jej členov. Nie je len súhrnom jednotlivcov spojených príbuzenskými vzťahmi, prípadne spoločným bývaním, ale významným sociálnym subjektom, ktorý svoje kvality uplatňuje voči spoločnosti aj jednotlivcom.

R. A. Pernerová (1999) uvádza definíciu R. D. Lainga, podľa ktorej je rodina zoskupenie ľudí, ktoré sa vyznačuje súžitím po určité časové obdobie a ktorí sú navzájom spojení manželstvom alebo pokrvným príbuzenstvom.

Vanierov inštitút rodiny v Kanade definuje rodinu ako kombináciu dvoch alebo viacerých osôb, ktoré sú späté záväzkami vzájomného súhlasu, narodenia alebo adopcie, bývania a ktoré spoločne preberajú zodpovednosť za plnenie rôznej kombinácie týchto povinností:

- zabezpečenie existenčných prostriedkov a starostlivosť o skupinu členov
- dopĺňanie nových členov (pôrod, adopcia, osvojenie...)
- socializácia detí
- sociálna kontrola členov
- produkcia, konzumácia a distribúcia tovarov a služieb
- citová podpora

Výbor OSN pri civilné a politické práva hovorí o rodine ako o skupine ľudí, ktorá sa stará o dieťa ako o skupine ľudí, ktorá je uznávaná ako rodina s ohľadom na legislatívu a praktiky štátu.

K. A. Schneewind (1986,2000) definuje rodinu ako intímny vzťahový systém, ktorý sa vyznačuje časovo-priestorovým ohraničením. Jeho

členovia utvárajú svoj spoločný život v privátnom priestore, z ktorého sú vylúčené iné osoby, tento systém je časovo trvalý, jeho časový rámec je vytvorený na základe vzájomných záväzkov a spoločných cieľov.

O. Matoušek (2003, s.187) uvádza, že v tradičnejšom ponímaní je rodina skupina ľudí spojená putami pokrvného príbuzenstva alebo právnych zväzkov, ale v širšom ponímaní za rodinu začína považovať aj skupina ľudí, ktorá sa ako rodina deklaruje na základe vzájomnej náklonnosti a aspoň v niektorej fáze svojho vývoja zdieľa spoločnú domácnosť.

I. Plaňava (1994, s. 8) chápe rodinu ako štruktúrovaný celok (systém), ktorého zmyslom, účelom a náplňou je utvárať relatívne bezpečný, stabilný priestor pre zdieľanie, reprodukciu a produkciu života ľudí.

Základné skupiny definície rodiny:

1. Vychádza zo základu, že rodina je sociálna skupina tvorená nasledujúcimi základnými vzťahmi:
 - a) medzi pohlaviami (vzťah medzi mužom a ženou, najčastejšie vo forme manželstva).
 - b) vzťah medzi generáciami (vzťah detí a rodičov). Všetky ostatné formy spoluzitia, v ktorých jeden z nich chýba, sa nepovažujú za rodinu, ale za primárnu sociálnu skupinu.
2. Chápanie rodiny vychádza z existencie rodinotvorného vzťahu rodič a dieťa. Rodina sa definuje prostredníctvom dvoch pojmov a to: rodič- rodičia / dieťa- deti.
3. Predstavuje najvoľnejšie chápanie rodiny ako výchovný priestor dieťaťa.

Rodina je determinovaná spoločenskými podmienkami prostredníctvom nasledujúcich aktivít:

1. biologicko- reprodukčná funkcia rodiny a to:
 - a) prostredníctvom tých sociálnych javov a procesov, ktoré objektívne ovplyvňujú natalitu

- b) tých subjektívnych faktorov, ktoré ovplyvňujú reprodukčné správanie žien, to je ich hodnotové orientácie na deti a ich počet
- 2. komplexom aktivít spojených so spôsobom života
 - a) integračná mobilita od prarodičov cez rodičov až o deti
 - b) priestorová lokalizácia bývania a práce (mesto, dedina)
- 3. vplyvom manželsko – rodinných vzťahov na vzostup alebo pokles všestranného rozvoja každého z manželov v spoločensky žiaducom smere
 - a) integračná mobilita (vzdelanie, kvalifikácie, profesia) každého z manželov pri vstupe do manželstva a nerovnaká možnosť uspokojenia sociálnych aspirácií po zmene manželstva na rodinu (obvykle v neprospech ženy)
 - b) súlad, nesúlad medzi plnením rodičovských, profesionálnych a iných spoločenských aktivít
 - c) problém spojený s deľbou práce v rámci rodiny a hodnotovými orientáciami manželov
- 4. výchovnou funkciou rodiny (prípravou detí na začleňovanie sa do spoločnosti)
 - a) preferovanie jednotlivých hodnotových orientácií od vzdelania až po výchovu k rodičovstvu
 - b) formovanie profesionálnej orientácie v rodine

1.1 Funkcie rodiny

Rodina je pre svojich členov skupinou vysoko intímnu, súkromnou, ale aj spoločenskou inštitúciou, dôležitou jednotkou spoločnosti, ktorá si sľubuje zabezpečenie úspešného vývinu jedincov, od čoho sa odvíja aj úspešný rozvoj celej spoločnosti.

Rodina plní v jednotlivých spoločnostiach odlišné funkcie, prípadne sa kladie dôraz na jednu z jej viacerých funkcií. Medzi najdôležitejšie sa pokladajú:

a) Biologicko-reprodukčná funkcia- v prostredí rodiny dochádza k uspokojovaniu základných biologických potrieb človeka (spánok, strava, sex...). Uzatvorením manželstva sa v podstate vytvárajú základné predpoklady pre narodenie dieťaťa. Zabezpečuje biologickú reprodukciu nielen rodiny, daného rodu, ale celej spoločnosti. Najviac sa táto funkcia realizuje v sexuálnych vzťahoch partnerov, ktoré sú výrazne stabilizačným faktorom partnerstva a následne celej rodinnej štruktúry (Hroncová, 1996).

Hoci sa biologicko-reprodukčná funkcia „... môže uplatniť mimo rodinu, v rodine však nadobúda svoj plný význam: nejde len o to priviesť dieťa na svet, ale tiež mu zabezpečiť potrebné podmienky života a ďalší vývoj“ (Dunovský, 1999, s. 92).

Spoločnosť na každom stupni vývoja má záujem na reprodukcii populácie, biologicko-reprodukčnú funkciu však nemôžeme redukovať len na uspokojovanie sexuálnych pudov muža a ženy, alebo plodenie detí, pretože táto funkcia je východiskom pre plnenie ďalších funkcií. Rodičovstvo je nesmierne dôležitý, citlivý, variabilný a zložitý jav, ktorý je známkou dospelosti (Sobotková, 2001).

b) Ochranná funkcia- znamená poskytovanie pocitu bezpečia a istoty pre deti, pričom rodina neplní túto funkciu len vo vzťahu k svojim nedospelým členom, ale v mnohých prípadoch aj voči starším členom rodiny.

Ochranná funkcia rodiny spočíva v úlohe rodiny, najmä rodičov, vytvoriť bezpečné miesto pre dieťa, miesto kde sa cíti chránené, kam patrí, kde sa mu nemôže nič stať, kam sa môže uchýliť pred nebezpečenstvami vonkajšieho sveta, kde nájde útočisko, riešenie svojich ťažkostí. Ochranná funkcia rodiny je významná v útlom veku dieťaťa, ale nestráca na význame ani v neskorších rokoch a je platná aj pre dospelých členov rodiny. Aj dospelý človek potrebuje bezpečné miesto, útočisko, v ktorom prostredníctvom láskyplných vzťahov naberie síl, nájde riešenie problémov, či aspoň podporu pre ich riešenie.

c) **Socializačno-výchovná funkcia-** ide o najdôležitejšiu funkciu rodiny vo vzťahu k spoločnosti a jej rozvoju, rodina má významný vplyv na socializáciu jedinca od jeho narodenia až po smrť. Socializačná funkcia rodiny znamená vštepovať kultúru, jazyk, názory, poznatky, hodnoty, normy správania sa, vzorov sociálnej kontroly.

Rodina je miestom, kde sa dieťa naučí obrovské množstvo vecí a často sa ich naučí spontánne, prirodzene, proste tým, že žije s členmi rodiny, že ich môže pozorovať a vďaka vzťahu k nim si osvojovať sociálne správanie, sociálne roly, spôsoby riešenia najrôznejších situácií.

d) **Emocionálna funkcia-** spočíva v úlohe vytvoriť členom rodiny emocionálne sýtené a stabilné prostredie, ktoré je nevyhnutnou podmienkou pre zdravý osobnostný rozvoj jej členov. Stabilný emocionálny vzťah rodičov a detí je bázou, na ktorej stojí utváranie osobnosti dieťaťa, od tohto vzťahu, jeho existencie a kvality závisí, či sa dostatočne rozvinú potenciality dieťaťa, či z neho vyrastie vnútorne integrovaná, vyrovnaná osobnosť, alebo či budú evokované najrôznejšie poruchy psychiky dieťaťa.

Emocionalita je jedným z najdôležitejších kohezívnych faktorov rodiny. „Emocionálna funkcia v rodine je viazaná na plne rozvinutého človeka, zrelého, zodpovedného, pre ktorého citový vzťah nie je ničím chvíľkovým, ale trvalou bázou istoty a citového zázemia pre všetkých jej členov“ (Dunovský, 1999, s.93).

Každý člen rodiny by mal mať v rodine vytvorený určitý životný priestor, ktorý je jeho osobným teritóriom, pričom potreba intimity a osobnej autonómie by mala byť citlivo vyvážená. V každej etape spolužitia treba zmeniť ich podoby a prejavy tak, aby sme vedeli, byť a žiť spolu i každý sám (Plaňava, 2000).

Emocionálna funkcia vzniká a realizuje sa predovšetkým na troch úrovniach – medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi a medzi súrodencami.

- e) **Ekonomicko – zabezpečovacia funkcia-** spočíva v úlohe rodiny zabezpečiť dostatok prostriedkov k uspokojeniu biologických potrieb členov rodiny, vývinových a výchovných potrieb detí, prostriedkov k dôstojnému životu.

Ekonomická situácia v rodine by mala byť taká, aby rodičia mohli užiť deti, zabezpečiť im racionálnu výživu, odev, vytvoriť vhodné kultúrne vyžitie. Súčasná doba, najmä z ekonomického hľadiska je pre mnohé rodiny veľmi náročná a zložitá. Nedostatok finančných prostriedkov, ktorý v súčasnosti prináša najmä nezamestnanosť rodičov, sa odráža nielen na nedostatkoch v materiálnom zabezpečení členov rodiny, ale sekundárne sa premieta aj do narušenia medziľudských vzťahov v rodine, narušenia rodinnej atmosféry.

1.2 Výchova v rodine

Výchova sa najčastejšie definuje ako premyslená, cieľavedomá činnosť zameraná na utváranie človeka podľa potrieb a požiadaviek spoločnosti na určitom stupni spoločenského vývinu. V súvislosti s rodinou nemožno spravidla hovoriť o plánovitom, cieľavedomom a systematickom pôsobení. O úspešnosti výchovy v rodine nerozhoduje písomná príprava, vytýčenie konkrétnych cieľov, ani použité metódy, ale charakter a intenzita vzťahov medzi rodičmi a deťmi, ich osobný príklad konania v každodennom živote. Rodina pôsobí na deti obsahom činností, spôsobom správania jej členov, vzájomnou deľbou práce, záujmovými oblasťami. (Semrád, 1983)

Dieťa nevychováme len vtedy, keď ho poučame, čo je dobré a čo nie. Vychováme ho po celý čas, ktorý s ním trávime, keď má možnosť overovať si verbálne požiadavky rodičov v praxi, porovnávať správanie a konanie rodičov s nárokmi na konanie dieťaťa. Každodenné pôsobenie rodičov na dieťa nie je určené presným cieľom, podlieha zmenám podľa momentálnej situácie a zamerané je zväčša na korekciu nežiaducich foriem správania. Napriek tomu rodičia majú zvyčajne viac-menej presnú predstavu o tom, čo chcú zo svojho

dieťaťa vychovať. Chcú aby z neho vyrástol dobrý človek, ktorý by sa uplatnil v živote, bol úspešný v práci aj v osobnom živote.

Výrazným znakom výchovy v rodine je emocionalita, v ktorej tkvie jej prevaha a nenahraditeľnosť. Uspokojovaním emocionálnych potrieb poskytuje rodina zároveň pocit intimity vzťahov, uspokojuje pocit bezpečnosti a istoty, úprimnosti a lásky. V tejto oblasti ju nemôže nahradiť ani to najlepšie výchovné zariadenie s plánovitou a systematickou výchovou a s vynikajúcimi odborníkmi. Z. Matějček (1973) uvádza 5 základných duševných potrieb dieťaťa:

1. potreba stimulácie alebo podnetov, ktoré umožňujú rozvoj aktivity
2. potreba učiť sa, poznávať, nadobúdať skúsenosti
3. potreba bezpečnosti a istoty
4. potreba identity, vedomia vlastného spoločenského miesta, spoločenskej hodnoty, významu pre priateľov a známych
5. potreba otvorenej budúcnosti, perspektívy, možnosti rozvíjať sa.

Popri základných potrebách rodina utvára podmienky na uspokojovanie potreby patriť niekomu, mať častý kontakt s rodičmi, byť ocenený pochvalou, uznaním. V emocionálnom základe tkvie veľký význam použitých výchovných metód. Výchova v rodine je vo svojich metódach a formách výrazne individuálna. Preto si vyžaduje dôkladné poznanie procesov, ktoré v nej prebiehajú, štýlu výchovy a postojov k deťom a ich vplyvu na vývin osobnosti detí.

Ďalšou osobitosťou výchovy v rodine je pocit domova, ktorý súvisí s permanentnou interakciou tých istých ľudí a s uspokojovaním potreby dieťaťa niekde patriť. Utvárajú ho stála starostlivosť a jednotné prostredie počas celého detstva, ktoré sú najmä v ranom veku priaznivejšie ako spôsob výchovy v mimorodinných zaradeniach. Z rodiny vychádzajú prvé výchovné podnety, rodina sprostredkúva prvú sociálnu skúsenosť. Pôsobí na dieťa už v čase, keď sa ešte nedostáva do styku s inými sociálnymi podnetmi. Počas všetkých vývinových fáz osobnosti si rodina zachováva svoj vplyv, hoci

intenzita tohto vplyvu nie je vždy rovnaká. Rodina je základným článkom, ktorý spája jednotlivca so spoločnosťou, je skúšobným prostredím našich postojov, konfliktov. Človek je rodinou utváraný od narodenia do dospelosti a vo vzťahoch k nej pokračuje, aj keď si založí vlastnú rodinu. Rodina kladie základy výchovy jednotlivca, formuje jeho prvé spoločenské potreby.

Do obsahu výchovy v rodine patrí ďalej utváranie potrieb, záujmov, motívov, postojov, hodnôt, ideálov i spôsobov konania. V rodinnom prostredí sa formujú životné ciele, ktoré sú základným stimulom rozvoja. V rodinnom prostredí si človek osvojuje normy, ktorými sa riadi, zvnútorňuje ich.

Z rodiny vychádza vzťah k práci, k vzdelaniu, k ľuďom. Od rodičov do značnej miery závisí spôsob správania k ľuďom, k manželskému partnerovi, deťom, od nich sa do značnej miery preberá spôsob výchovy. Osvojované normy, vzťahy, spôsoby správania prechádzajú cez individuálne vedomie, skúsenosti a vlastnosti osobnosti, stávajú sa základom pre riešenie zložitých problémových situácií.

Najúčinnejším prostriedkom pôsobenia na deti je vzor, príklad rodičov, ich každodenné správanie, konanie. Pre rodičov to znamená predovšetkým si uvedomiť, že sa sami musia správať tak, aby boli pre dieťa stelesnením výchovného cieľa, ktorý chcú dosiahnuť. Významný je aj spôsob schvaľovania alebo odmietania istého druhu správania dieťaťa prostredníctvom odmien a trestov.

V práci Rodina, výchova, delikvencia (Kačáni, 1975) sa uvádzajú výhody a nevýhody odmien a trestov. Výhodou odmien je, že utvárajú príjemné asociácie, vzbudzujú záujem o pozitívne činnosti a utvárajú podmienky pre sebarealizáciu. Nevýhodou odmien je, že sa môžu stať cieľom, a nie prostriedkom dobrého správania, sú dôvodom na klamstvo a môžu viesť k prospechárstvu.

Používanie odmien a trestov je v rôznych rodinách odlišné. O ich výbere rozhoduje miera trpezlivosti a dráždivosti rodičov, ich celková zrelosť i momentálne duševné rozpoloženie. Významnú rolu pri výbere vhodných výchovných metód zohrávajú zážitky rodičov z detstva a model ich vlastnej pôvodnej rodiny. Vhodným využívaním odmien a trestov zabezpečuje rodina

kontrolu nad správaním dieťaťa, učí ho prispôsobovať sa spoločenským požiadavkám, pretože ho vedie k poznaniu, aké správanie je žiaduce a aké nie.

Podľa Beckera (Kováliková, 1980) spôsob výchovy vedie k utvoreniu určitých vlastností u detí. Podľa neho „ účinky obmedzujúcich praktík výchovy detí vedú vo všeobecnosti k disciplinovanému správaniu, ktoré však môže smerovať k bojzlivosti, závislosti a podriadenosti, kým uvoľnená, permissívna výchova vedie k spontánnosti, sociabilite, sebaistote a úsiliu poznávať, často však zároveň k nedostatku vytrvalosti a zvýšenej agresivite“.

Jednou z podmienok vhodnej výchovy dieťaťa v rodine je jednotný postup rodičov v otázkach výchovy. Odlišné, ba dokonca protirečné požiadavky rodičov dieťa dezorientujú, vedú k nerozhodnosti a neúprimnosti. Rodičia, ktorí nemajú dobré vzájomné vzťahy, ktorí sa nevedie dohodnúť medzi sebou v oblasti manželského spolunažívania, nevedia sa dohodnúť ani na jednotnom postupe pri výchove detí.

Najčastejšie problémy pri výchove možno rozdeliť do týchto kategórií:

- a) škola a učenie
- b) vlastnosti detí
- c) voľný čas
- d) materiálne ťažkosti
- e) výchovné postupy

V súvislosti so školou a učením majú rodičia najčastejšie ťažkosti s tým, že sa dieťa nechce učiť, má príliš ťažké úlohy a oni mu nevedie poradiť, alebo mu príprava na vyučovanie spolu s mimoškolskými povinnosťami zaberá príliš veľa času. Z toho tiež vyplýva, že dieťa má málo voľného času a rodičia málo času na výchovu. Ťažkosti majú aj s formovaním kladných, ale najmä s odstraňovaním negatívnych vlastností detí ako je neposlušnosť, tvrdohlavosť, lenivosť, nesamostatnosť, bezočivosť a prílišná náročnosť. Náročnosť detí dávajú rodičia do súvislosti so svojimi finančnými problémami. V oblasti výchovných postupov sa rodičia sťažujú na vlastnú nespokojnosť, rozdielnosť názorov pri výchove.

Výchova v rodine sa chápe najmä ako odstraňovanie nežiaducich vlastností, foriem správania. O jej úspešnosti do značnej miery rozhoduje osobný príklad konania rodičov v každodennou živote, porovnanie ich vlastného správania s nárokmi na správanie a konanie dieťaťa.

1.3 Typy rodiny

Orientačná rodina- je rodina, do ktorej sa narodí dieťa, túto rodinu si nevyberá. Dieťa získava prvé skúsenosti a overuje si reakcie sveta na svoje správanie, ktorý poskytuje dieťaťu základnú sociálnu skúsenosť. Dieťa sa naučí v rodine posudzovať či je svet dobrý, alebo zlý, má šancu nadobudnúť tu pocit základnej dôvery v seba a svet (Plevová-Pugnerová-Urbanovská, 2000).

Za základnú, bazálnu úlohu orientačnej rodiny, teda úlohu rodičov voči deťom považujeme úlohu *zabezpečiť dieťaťu dostatočne podnetné prostredie pre všestranný rozvoj osobnosti*.

Každá rodina už len tým, že v nej dieťa existuje, poskytuje dieťaťu podnety, ktorých kvantita a kvalita však môže byť veľmi rôzna. Dieťa pre svoj rozvoj potrebuje podnety kognitívne, ktoré ovplyvňujú rozvoj jeho kognitívnych funkcií, tak i podnety emocionálne, ktoré podporujú jeho emocionálny a sociálny vývin.

Poskytovaním dostatočného množstva kvalitných podnetov rodina dieťa učí, čo sa často deje bez vedomého úsilia učiť sa, spontánnym spôsobom. Dieťa sa v rodine naučí obrovskému množstvu poznatkov, činností, osvojí si normy fungovania, systém hodnôt, vzorce správania, spôsoby reagovania v najrôznejších situáciách.

Nie každá rodina však dokáže potreby dieťaťa uspokojiť. Nedostatok podnetov rôzneho druhu vedie k poruchám vo vývine dieťaťa, ktoré môžu mať charakter:

výchovné zanedbávanie dieťaťa- vedie k tomu, že dieťa si neosvojí primerané hygienické návyky, spôsoby životosprávy, kultúrne návyky, kultúrne žiaduce vzorce správania. Zanedbávané deti nemajú zvyčajne dostatok

osobnej hygieny, primeranú stravu, lekársku starostlivosť, dostatok oblečenia, ochrany pre úrazmi a pod. Dieťa tiež nemá dostatok podnetov pre osvojovanie si vedomostí a zručností pre úspešné začlenenie do spoločnosti, má chudobnú slovnú zásobu. Zanedbávané deti pochádzajú skôr z rodín s nízkou socioekonomickou a kultúrnou úrovňou

psychická (citová) deprivácia dieťaťa- označovaná ako emocionálna zanedbanosť, vedie k poruchám hlbších zložiek osobnosti dieťaťa, predovšetkým k poruche kognitívnych a emocionálnych funkcií. Psychická deprivácia vzniká ako dôsledok nedostatku uspokojovania psychických, najmä citových potrieb dieťaťa, predovšetkým z dôvodu absencie trvalého citového vzťahu dieťaťa k dospelaj osobe. Deti psychicky deprimované môžu pochádzať z rodín doslova narušených- z rodín alkoholikov, rozvrátených, z rodín kde niekto z rodičov trpí psychickým ochorením, ale často tiež ide o rodiny zdánlivo funkčné, s vysokou socioekonomickou úrovňou. Práve v týchto rodinách býva nedostatok lásky a pozornosti nahrádzaný nadbytkom hračiek, mediálnej techniky, umiestňovaním dieťaťa do rôznych kolektívnych a záujmových inštitúcií.

Prokreačná rodina- je rodina, ktorú vytvára človek ako dospelý, vytvára ju z vlastnej vôle, aspoň vo väčšine prípadov, na základe slobodného rozhodnutia, či prinajmenšom na základe dôsledkov slobodného rozhodnutia. Za to ako bude táto rodina vyzeráť, ako bude fungovať, nesie zodpovednosť každý z partnerov, ktorí rodinu zakladajú. Prvotným podnetom pre založenie novej rodiny je vo väčšine prípadov potreba vytvoriť intímne spoločenstvo, vytvoriť trvalý vzťah s druhým človekom.

Funkcie prekreačnej rodiny:

- reprodukcia- plodenie potomkov a starostlivosť o nich
- zabezpečenie uspokojenia potrieb jej dospelým členom

1.3.1 Štruktúra rodín

Úplná harmonická rodina- otec a mama sú prítomní a harmonické vzťahy medzi rodičmi a medzi rodičmi a deťmi vytvárajú atmosféru vzájomnej lásky, úcty a dôvery, a tým vytvárajú najvhodnejšie životné prostredie pre formovanie osobnosti dieťaťa.

Neúplná rodina- chýba jeden z partnerov, či už prostredníctvom rozvodu, smrti jedného z partnerov alebo je tu slobodná matka. Neúplnosť rodiny sa dieťa nemusí byť katastrofou. Chýbajúci element v rodine sa dá kompenzovať inými skutočnosťami, ako je silné emocionálne puto dieťaťa k starým rodičom, prípadne k iným členom širšej rodiny.

Rodina bez otca- v takejto rodine sa dieťa vplyvom vývinových premien môže odkloniť od školskej práce. Dieťa stráca pojem o prirodzenej autorite, stráca rešpekt a často sa javí ako rozpustilý. Ak je k tomu ešte matka zamestnaná a nemá na dieťa čas a ono je ponechané väčšiu časť dňa na seba alebo je v opatere u iných, je to tiež nevyhovujúce. Veľmi často sa potom stáva, že dieťa sa citovo naviaže na autoritu, ktorá mu je najbližšie, čiže na svojho učiteľa. Učiteľ sa však nemôže a nemá stať náhradným otcom, pretože jeho úlohou je venovať sa väčšiemu kolektívu detí a nie len ich malému počtu. To spôsobuje v dieťati reakciu vzdoru, odklon od učenia, útočnosť, komediantstvo a spoločenskú neprimeranosť. Porucha v učení sa dá odstrániť prostredníctvom riešenia situácie v rodine.

Rodina bez matky- je to síce ojedinelá situácia, pretože otec sám sa spravidla nevie postarať o deti, preto sa znova žení. Ak sa však na nejaký čas podujme na výchovu bez matky, vznikne pre deti vážna situácia. Sú ochudobnené o lásku, nehu, porozumenie, najmä ak je k tomu ešte otec zamestnaný. Deti vyrastajúce v takýchto pomeroch sú plaché, prestrašené, trpia komplexmi menejcennosti, ktoré u nich vyvolávajú ctižiadostivosť a túžbu po láske. V škole dieťa samozrejme hľadá to, čo mu doma chýba a tak sa stáva, že

často reaguje precitlivo, pretože ani v tomto prípade mu škola ani učiteľ nemôže nahradiť to, čo mu doma chýba. Keďže otec popri zamestnaní nie je schopný byť aj plnovýkonným vychovávateľom svojich detí, tak sa situácia rodiny bez matky nemá na situáciu rodiny s nevlastnou matkou.

Rodina s nevlastnou matkou- spôsob výchovy u nevlastnej matky často prechádza z jedného extrému do druhého, čím dieťa stráca meradlo pre svoje správanie. Dieťaťu hrozí, že reakcie, ktoré uplatňuje vo vzťahu voči nevlastnej matke, sa prenesú aj na školu. Dieťa sa uzavrie do seba, intenzívnejšie sa zamestnáva svojimi problémami, čím sa zníži jeho výkon v učení. V škole sa stáva roztržitým. Nie je však potrebné takéto dieťa trestať, pretože by to viedlo k tuláctvu, ťažkým neurotickým poruchám a následne ku kriminalite.

Rodina s nevlastným otcom- nevlastný otec je v nebezpečenstve a to: raz sa môže voči nevlastnému dieťaťu správať „primäko“, inokedy môže byť príliš „tvrdý“. Dieťa očakáva od neho jednoznačnú reakciu, ale ak dostane namiesto toho poddajnú- mäkkú reakciu, ktorá nevyjadruje nijaké stanovisko, dieťa sa od nevlastného otca odkláňa a hľadá autoritu inde, často na ulici. Na druhej strane, otčím môže byť nadmieru prísny, energický a reagovať podráždene, zlostne, s netrpezlivosťou a hnevom v situáciách, kde by vlastný otec reagoval opačne. V oboch prípadoch môžu nastať u detí poruchy vo vývine osobnosti.

Rozvrátená rodina- dieťa v rodine bohatej na konflikty neobvyčajne trpí. Intenzívne prežíva hádky medzi rodičmi, ktorí ho mnohokrát citovo vydierajú, aby sa pridalo buď na jednu alebo na druhú stranu. Dieťa sa čoskoro prikloní k jednému z rodičov a začne s ním cítiť nenávisť voči druhému. Prirodzene, toto napätie vedie k poruche emocionálneho a sociálneho vývinu dieťaťa. Jeho stav sa značne zhorší úplným rozchodom rodičov. Dieťa psychicky a fyzicky blúdi od jedného partnera k druhému, ale bez predpokladu, že by si mohlo utvoriť k nemu trvalý a plnohodnotný vzťah.

1.4 Manželstvo

Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov definuje manželstvo ako zväzok muža a ženy. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobro. Manžel a manželka sú si rovní v právach a povinnostiach. Hlavným účelom manželstva je založenie rodiny a riadna výchova detí.

Manželstvo je zväzok muža a ženy, ktorý vzniká na základe ich dobrovoľného a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo po splnení podmienok ustanovených zákonom. Účelom manželstva je vytvoriť harmonické a trvalé životné spoločenstvo, ktoré zabezpečí riadnu výchovu detí.

Manželstvo sa uzaviera súhlasným vyhlásením snúbencov pred orgánom obce, alebo mestskej časti, ktorá vedie matriku, alebo pred orgánom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Snúbenci verejne a slávnostným spôsobom v prítomnosti dvoch svedkov vyhlásia, že uzavierajú manželstvo.

Rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti. Spoločnosť všetky formy rodiny všestranne chráni.

Rodičovstvo je spoločnosť mimoriadne uznávaným poslaním ženy a muža. Spoločnosť poskytuje rodičovstvu nielen svoju ochranu, ale aj potrebnú starostlivosť, najmä hodnotnou podporou rodičov a pomocou pri výkone rodičovských práv a povinností.

Všetci členovia rodiny majú povinnosť vzájomne si pomáhať a podľa svojich schopností a možností zabezpečovať zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny.

Rodičia majú právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením a povinnosť zabezpečiť rodine pokojné a bezpečné prostredie.

Manželia sú si v manželstve rovní v právach a povinnostiach. Sú povinní žiť spolu, byť si verní, vzájomne rešpektovať svoju dôstojnosť, pomáhať si, starať sa spoločne o deti a vytvárať zdravé rodinné prostredie.

Každý z manželov je oprávnený zastupovať druhého manžela v bežných veciach, najmä prijímať za neho bežné plnenia. Konanie jedného z manželov pri obstarávaní bežných vecí rodiny zaväzuje obidvoch manželov spoločne a nerozdielne.

2 DYSFUNKČNÁ RODINA

Pojmom dysfunkčná rodina sa označuje taká rodina, v ktorej dochádza k poruche, neplneniu niektorej základnej funkcie rodiny. Dunovský (1986, s.54) charakterizuje poruchu rodiny takto: „Poruchy rodiny chápeme ako situácie, kedy rodina z nejakého dôvodu a v rôznej miere neplní základné požiadavky a úlohy dané spoločenskou normou. Porucha je teda zlyhanie niektorého alebo niektorých členov rodiny z rôzneho dôvodu, prejavujúce sa v nedostatočnom plnení niektorých alebo všetkých základných rodinných funkcií“.

Poruchy funkcií rodiny majú túto podobu (Dunovský, 1986):

- a) **porucha biologicko-reprodukčnej funkcie rodiny**- hovoríme o nej vtedy, ak sa v rodine nerodia žiadne deti, alebo sa rodia deti rozličným spôsobom postihnuté. Špecifickú kategóriu tejto poruchy predstavuje rodenie detí do veľmi nepriaznivých životných podmienok
- b) **porucha ekonomicko-zabezpečovacej funkcie rodiny**- jej zlyhanie pramení z toho, že rodičia sa nemôžu alebo nechcú zamestnať a zabezpečiť pre seba a svoju rodinu dostatok prostriedkov potrebných k životu
- c) **porucha emocionálnej funkcie**- prejavuje sa narušením kľudnej vyrovnanej atmosféry v rodine. Dieťa je o ňu pripravené rodinným rozvratom, rozchodom rodičov, nedostatočným záujmom, opustením, sociálnym osirením, týraním či zneužívaním
- d) **porucha socializačno-výchovnej funkcie**- najzávažnejšie sa dotýka celého zmyslu a významu rodiny. Rodičia sa nevedia, nemôžu alebo nechcú starať o dieťa. Nebezpečením pre dieťa je extrémne hostilný vzťah, ktorý vedie k týraniu, zneužívaniu,

prípadne až fyzickej likvidácii. Zdravý vývin dieťaťa alebo i jeho život sú vážna ohrozené.

O. Matoušek (1993) delí rodiny z hľadiska ich funkčnosti na rodiny funkčné a klinické. Pojem klinická rodina je fakticky totožný s rodinou dysfunkčnou, aj keď niekedy v jej definícií dominuje skutočnosť, že klinická rodina je tá rodina, ktorá k obnoveniu svojej funkčnosti vyžaduje zásah odborníka a je to rodina, ktorá vážne ohrozuje psychické a fyzické zdravie, zdravý vývin svojich členov.

Klinickú (dysfunkčnú) rodinu podľa O. Matouška (1993) charakterizujeme:

- vo vnútorných vzťahoch rodiny prevláda atmosféra nedôvery a očakávania neprijemností
- správanie členov rodiny voči sebe je nepriateľské, konfliktné, rodina sa často rozdeľuje na dve nepriateľské skupiny (koalície)
- roly v rodine sú nejasné, nie je určená zodpovednosť jej členov, niektorí členovia rodiny sa vyhýbajú povinnostiam, iní sú naopak preťažení
- objavujú sa prejavy neangažovanosti a dištancovania
- komunikácia medzi členmi rodiny je protirečivá, plná nedorozumení, zmätkov, nejasností, často za celú rodinu komunikuje iba jeden člen
- prevláda množstvo negatívnych emočných prejavov, pocitov beznádeje a zúfalstva

Dobrá funkčnosť alebo naopak dysfunkcia rodiny je výsledkom predovšetkým schopnosti dospelých členov rodiny- rodičov- plniť úlohy vyplývajúce z partnerstva a rodičovstva. Nie každý dospelý má však dobré predpoklady k naplneniu úloh najmä rodičovskej úlohy.

J.L. Culbertson a C.J.Schellenbach (in: Vágnerová, 1999, s.320) uvádzajú výskumom zistený súhrn vlastností, ktoré zvyšujú riziko neadekvátneho zaobchádzania s dieťaťom v rodine a riziko dysfunkčnosti rodiny:

- a) **nedostatky v sociálnej orientácii**- obmedzená schopnosť empatie, neschopnosť porozumieť potrebám iných ľudí, rigidita, osamelosť, problémy v medziľudských vzťahoch
- b) **problematické sebahodnotenie**- nízka sebaúcta, nespokojnosť s rodičovskou rolou
- c) **nedostatočná sebakontrola**- rizikové správanie
- d) **zlé skúsenosti z vlastného detstva**- 70% ľudí, s ktorými rodičia v detstve zaobchádzali neprimeraným spôsobom, malo tendenciu správať sa podobne

Ku klinickým rodinám sú zvyčajne zaradené:

- rozvedené a rozpadnuté rodiny
- rodina so zanedbávaným, prípadne týraným, zneužívaným členom rodiny (dieťaťom, dospelým)
- rodina s členom závislým od drog, patologickým hráčom

Okrem klinických rodín však poznáme aj špecifické rodiny, ktoré taktiež vyžadujú istú pozornosť alebo prípadne aj pomoc odborníka, hoci z iných príčin ako je ubližovanie členom rodiny. Ide o rodiny, ktoré sa usilujú vytvoriť priaznivé podmienky pre rozvoj svojich členov, zabezpečiť funkčnosť, ale z určitých dôvodov je ich úloha v tomto smere obtiažna alebo sťažená. Ide o rodiny:

- rodina rekonštruovaná
- rodina slobodnej matky
- rodina poskytujúca náhradnú rodinnú starostlivosť
- rodina utečenecká
- rodina rómska (etnicky odlišná)
- rodina s telesne, duševne alebo inak postihnutým členom

2.1 Rodina a rozvod

Rozvod, ktorým je oficiálne ukončené manželské spolužitie partnerov, je v súčasnosti, žiaľ, pomerne častým javom. Napriek tomu, že už nevedie k vylúčeniu rozvedených partnerov zo spoločnosti, strate spoločenskej prestíže. Ostáva stále veľmi náročnou traumatizujúcou udalosťou v živote všetkých členov rodiny. Prináša závažné zmeny a často aj negatívne psychické, ekonomické aj sociálne dôsledky tak pre dospelých členov, ako aj pre deti v rodine.

Podľa J. Jandouřeka (2001, s.209) je rozvod „právny akt ukončujúci manželstvo žijúcich osôb. Väčšinou ide o dôsledok faktického rozpadu manželského vzťahu. Rozvodom vzniká neúplná rodina.“

Z. Matějček, a Z. Dytrych, (2002, s.209) definujú rozvod ako „formálne ukončenie manželského vzťahu dvoch jedincov. Rozvod je deklarovaný, a to tým, že je podaný návrh na rozvod, že prebehne rozvodové konanie a do celého deja, ktorý bol predtým súčasťou len rodinného života, vstupujú úradné inštitúcie.“

Š. Strieženec (1996, s.188) chápe rozvod ako „zrušenie manželstva výrokom súdu, keď sú vzťahy medzi manželmi tak vážne rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj spoločenský účel. Súd môže manželstvo zrušiť na návrh niektorého z manželov. Pri rozhodovaní súdu sa prihliada na záujmy maloletých detí. Rozvodom manželstvo ako právny akt zaniká.“

Rozvod nie je jednoznačne negatívnym javom. Môže skutočne znamenať ukončenie trápenia pre členov rodiny (dospelých aj deti), byť začiatkom pokojného života. Ale rozvod je vždy zdrojom istých strát pre všetkých členov rodiny.

I.Plaňava (1994) uvádza tieto straty:

Otcovia prevažne stratia každodenný kontakt s deťmi, stávajú sa vedľajším rodičom. Nemôžu plne sprevádzať svoje deti v ich živote, prežívať bežné starosti, radosti, stratia aj pocit vlastnej kompetencie, prežívajú pocity zlyhania.

Matky ak žijú samé bez nového partnera, klesá ich životná úroveň, majú menej financií, môžu si menej dovoliť. Majú viac povinností, musia vydávať viac energie, zastávajú rolu oboch rodičov, chodia do zamestnania, čo je vyčerpávajúce. Matka je veľakrát preťažená, má príliš veľa povinností, žije v emocionálnom strese, nemá čas na seba. Býva podráždená, nervózna, na čo deti reagujú podobne.

Deti stratia bezpečný, stabilný domov s obomi rodičmi. Táto strata je v podstate nenahraditeľná, ani v prípade príchodu nového partnera. Strácajú istotu, vieru, že láska je trvalá, prežívajú pocit ohrozenia, obávajú sa, že stratia lásku rodičov. Trpia pocitom, že iní vedia o rozvode, obávajú sa výsmechu, alebo súcitu zo strany rovesníkov. Hoci to možno nie je zrejmé, dieťa sa s rozvodom vyrovnáva zvyčajne najťažšie, aj keď to na jeho vonkajšom správaní nie je vidno.

2.2 Rodiny týrajúce a zneužívajúce svojich členov

V rodinách označovaných pojmom týrajúce a zneužívajúce svojich členov dochádza k domácemu-rodinnému násiliu.

Domáce násilie označuje násilné činy, ktorých sa muži a ženy dopúšťajú doma, v rámci rodinného prostredia.

„Rodinné násilie sa dá definovať ako zneužitie postavenia a moci, ktorú páchatel v rodine má. Prejavuje sa neprimeranými požiadavkami, vynucovaním podriadenosti obeti a kontroly nad jej životom“ (Vágnerová, 2004, s.611).

Domáce násilie zahŕňa tieto formy:

- fyzické ubližovanie (bitie a fyzické ohrozovanie)
- sexuálne týranie a zneužívanie (často spojené s fyzickým ubližovaním)
- psychické týranie najrôznejšej podoby (zастrašovanie, ponižovanie, zosmiešňovanie, dehonestovanie a pod.)

- ekonomické obmedzovanie (odoberanie financií, kontrola výdavkov a pod.)
- sociálna izolácia (zákaz kontaktu s príbuznými, priateľmi)

Obet'ou domáceho násilia sú v prevažnej miere deti a ženy, páchatel'mi násilia muži, ale nemožno vylúčiť ani prípady, že obet'ou je muž a násilníkom žena, pričom ženy sa dopúšťajú častejšie násilia voči deťom, ako voči mužom.

Domáce násilie v rodine je javom, ktorý chcú členovia mnohých rodín udržať v tajnosti. Motivácia je však rôzna. Iniciátori sa pochopiteľne obávajú následkov- trestného stíhania, straty prestíže, zamestnania. Dôvodom obetí je najčastejšie obava z akcelerácie násilia zo strany násilníka, obava, že tomu nikto neverí, pocit márnosti, ale tiež obava z mienky okolia, verejnosti, z jej pohľadu na túto rodinu a jej členov.

Týraný dospelí členovia rodiny potrebujú pomoc iných ľudí, aby sa dokázali z tejto situácie dostať. Ide o pomoc úradov, špeciálnych inštitúcií, ale vo väčšine prípadov aj špeciálnu psychologickú pomoc, aby sa dokázali od týrajúceho oslobodiť, nevrátiť sa a získať späť stratenú sebaúctu.

2.3 Týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa v rodine

Akékoľvek týranie a zanedbávanie dieťaťa ohrozuje jeho zdravý vývin. Násilie páchané na dieťati je zdrojom dlhodobej, hlbkej traumy, ktorá zanecháva dlhotrvajúce, alebo dokonca trvalé negatívne následky na jeho psychickom ale aj fyzickom vývine. Rozsah poškodenia, hĺbka traumy samozrejme závisí od druhu násilia, spôsobu a miesta jeho páchania, veku dieťaťa, vzťahu k páchatel'ovi a aj od psychickej odolnosti a senzibility dieťaťa.

Pre týrané dieťa a dôsledky týrania sa používa pojem zjednocujúci formy týrania a zneužívania: *syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa (Child Abuse and Neglect- CAN)*.

Problematike CAN je venovaná zvýšená pozornosť približne od polovice 20. storočia, kedy si najmä lekári začali viac všimáť nezvyčajné

zranenia, ktoré mohli vzniknúť len neprirodzene, násilne. Toto úsilie zavŕšil profesor Kempe v USA v roku 1962 identifikáciou syndrómu bitého dieťaťa, t.j. identifikáciou súboru prejavov najrôznejších poškodení organizmu a jeho funkcií, spôsobených násilím.

Podľa P. Dunovského (1995, s.310) je za týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa považované „ akékoľvek nenáhodné, vedomé i nevedomé konanie rodiča, vychovávateľa alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré má za následok poškodenie telesného, duševného, spoločenského stavu a vývinu dieťaťa, prípadne jeho smrť“.

Násilné správanie voči dieťaťu spôsobuje dieťaťu ujmu, ktorá býva trojakého druhu (Sejčová, 2001):

- **primárna viktimizácia-** priamy následok konania agresora na telesnom a psychickom stave dieťaťa- zranenia, modriny, škrabance, podvýživa, psychické poruchy dieťaťa
- **sekundárna viktimizácia-** vzniká druhotne v nadväznosti na spáchané násilie ako dôsledok reakcie štátnych orgánov alebo sociálneho prostredia (napr. trauma spôsobená nevhodne vedeným výsluchom, označenie dieťaťa za klamára, výsmech okolia)
- **terciárna viktimizácia-** prejavuje sa ako neschopnosť dieťaťa vyrovnáť sa s traumatickou skúsenosťou, aj keď z objektívneho hľadiska došlo k náprave. Ide teda o dôsledky v psychike dieťaťa, dieťa sa mení, dochádza k vzniku osobitostí jeho osobnosti. Mnohé týrané a zneužívané deti trpia posttraumatickou stresovou poruchou, ktorej príznakmi je opakované prežívanie traumy, ktoré sa objaví v nečakaných situáciách, nočné mory, desivé sny o traume, nespavosť, emočné otupenie, strata záujmu o čokoľvek, zvýšená citlivosť na nepatrné podnety, úzkosť, depresie, suicidálne myšlienky. Príznaky sa objavujú po určitom období latencie, môžu trvať aj viac rokov, pričom môže dôjsť aj k trvalej zmene osobnosti.

Telesné týranie je ľahšie rozpoznateľné vzhľadom na fyzické následky, ktoré zanecháva na tele dieťaťa. Sú to zranenia odporujúce vysvetleniu, modriny, pomliaždeniny, popáleniny, škrabance, zlomeniny, často viaceré zranenia v rôznych fázach hojenia.

Psychické týranie je ťažšie diagnostikovateľné, nenecháva na tele dieťaťa nijaké zjavné stopy. Svojím spôsobom je to skryté, rafinované násilie v podobe odmietania, ignorovania, zastrasovania, ironizovania, zosmiešňovania, nadmerného obmedzovania, tvrdého kritizovania, vyslovovania nevhodných dieťa zarážajúcich poznámok na jeho adresu pred inými ľuďmi, na ktorých dieťaťu záleží.

Sexuálne zneužívanie dieťaťa definujeme ako zneužitie moci dospelého nad slabším a závislým dieťaťom k sexuálnemu uspokojeniu dospelého. Dieťa je tu využívané a nútené k aktivitám, ktoré nechápe alebo neakceptuje, a ktorých cieľom je vlastné sexuálne uspokojenie dospelého.

M. Elliotová (200) definuje sexuálne zneužívanie ako „využívanie osoby mladšej ako 15 rokov k získaniu sexuálnych pôžitkov, k uspokojeniu či k inému prospechu osobou plnoletou, spravidla výrazne staršou. Ak je však dieťa na osobe, ktorá ho zneužíva závislá, predĺži sa hranica, kedy hovoríme o zneužívaní, až do 18 rokov“.

Sexuálne zneužívanie má závažné dôsledky na telesné, psychické a sociálne zdravie dieťaťa a vysoko narúša jeho vývin, nech sa deje v akomkoľvek veku. Aj keď dieťa vzhľadom na svoj fyzický alebo mentálny vek nie je schopné rozpoznať neadekvátnosť správania dospelého, aj vtedy má zneužívanie nepriaznivé dôsledky.

2.4 Rodina so závislým členom

Definovať závislosť je možné ako chronickú a progredujúcu poruchu, ktorá sa rozvíja na pozadí prirodzenej túžby človeka po zmene prežívania. Za určitých okolností môže táto prirodzená túžba prejsť do nutkania, chorobnej

vážne a vytvorí tak podmienky pre vznik a rozvoj chorobného procesu – závislosti (Kudrle, 2003).

Závislosť traumatického typu- je náhlou reakciou na stratu, traumou a prežívanie, paniky, úzkosti alebo zlosti, ktoré s ňou súvisia. Rodinnými faktormi v takomto prípade bývajú: ochorenie, úmrtie, zneužitie, nezvládnutý odchod rodiča.

Neurotická závislosť- je najčastejšie sa vyskytujúcim typom závislosti v rodine, vytvára sa neriešenými vzťahovými problémami, nejasnými medzigeneračnými hranicami, kumulovaným napätím, extrémnym zdôrazňovaním rozdielov medzi deťmi a dlhodobými partnerskými konfliktami.

Prechodná závislosť- zodpovedá hraničným osobnostným črtám závislých. Napríklad inklinovanie členov rodiny k zvláštnym životným záujmom (ezoterika, sekty, kulty), nestálosť, prelietavosť v osobných vzťahoch, rôzne aspekty psychiatrickej komorbidity.

Sociopatická závislosť- charakterizuje ju závislý, ktorý má vysokú mieru asociálneho správania a konania, sám nie je schopný pripustiť vlastnú vinu a zodpovednosť za svoje činy. Vyrastal buď v rodine plnej fyzického násillia, citového chladu, ľahostajnosti a zneužívania, alebo v inštitúciách.

2.5 Rodina poskytujúca náhradnú rodinnú starostlivosť

Náhradnou starostlivosťou je podľa Zákona o rodine starostlivosť, ktorá dočasne nahrádza osobnú starostlivosť rodičov o maloleté dieťa v prípadoch, ak ju rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť. Môže vzniknúť len rozhodnutím súdu a jej obsah tvoria práva a povinnosti vymedzené zákonom alebo súdnym rozhodnutím.

Náhradnou starostlivosťou je:

- a) zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej osoby ako sú rodičia
- b) pestúnska starostlivosť

c) ústavná starostlivosť

Ústavnú starostlivosť, môže súd nariadiť len vtedy ak výchova dieťaťa je vážne narušená, alebo ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa a ak dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti.

Zariadenia na výkon rozhodnutia súdu sú:

- detský domov
- detský domov pre maloletých bez sprievodu
- krízové stredisko
- resocializačné stredisko

Detský domov

Detský domov je zariadením na vykonávanie rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia a o uložení výchovného opatrenia. Detský domov dočasne nahrádza dieťaťu jeho prirodzené rodinné prostredie.

Ústavná starostlivosť končí dosiahnutím plnoletosti. Dospelý však môže požiadať detský domov o poskytovanie starostlivosti až do jeho osamostatnenia sa, najdlhšie však do dovŕšenia 25 rokov.

Na Slovensku je 97 detských domovov. Z nich je 77 štátnych detských domov zriadených určeným orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. 20 detských domov je neštátnych, sú zriadené neštátnymi subjektmi, ktoré majú akreditáciu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Profesionálna rodina

Profesionálna rodina je organizačná súčasť detského domova. Ide o domáce prostredie zamestnanca detského domova, v ktorom sa poskytuje starostlivosť určenému počtu detí v rodinnom dome alebo v byte poskytnutom detským domovom alebo v rodinnom dome alebo v byte, ktorého je

zamestnanec vlastníkom, spoluvlastníkom, nájomcom alebo spoločným nájomcom.

Profesionálny rodič je zamestnanec detského domova, ktorý vykonáva ústavnú starostlivosť v rodinnom dome alebo byte poskytnutom detským domovom, alebo vo vlastnom byte, či dome.

Pre vykonávanie profesionálneho rodičovstva je potrebné spĺňať kvalifikačný predpoklad najmenej úplného stredného vzdelania a absolvovať prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti. Ak ide o dieťa s poruchami správania, drogovou alebo inak závislé môže vykonávať starostlivosť v profesionálnej rodine len osoba, ktorá získala vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a spĺňa osobitné kvalifikačné predpoklady a absolvovala prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti.

Príprava na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti spočíva:

- a) v poskytnutí základných informácií:
 - o náhradnej rodinnej starostlivosti
 - o psychickom vývine, fyzickom vývine, sociálnom vývine a potrebách dieťaťa
 - o právach dieťaťa v ústavnej starostlivosti

- b) v nácviiku praktických zručností vo výchovnej práci s deťmi a mladými dospelými

Prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti môže záujemca absolvovať na každom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny alebo u akreditovaného subjektu, ktorý má na vykonávanie prípravy na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti akreditáciu.

V súčasnosti vykonávajú prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti tieto akreditované subjekty:

- Návrat, o.z.
- Spoločnosť priateľov detí detských domovov Úsmev ako dar
- Miesto pod slnkom, n.o.

V profesionálnej rodine zabezpečujú starostlivosť o deti manželia, ktorí sú zamestnanci detského domova, alebo fyzická osoba, ktorá je zamestnancom detského domova. Ak starostlivosť zabezpečuje jeden zamestnanec detského domova, môže mať profesionálny rodič v starostlivosti najmenej jedno dieťa a najviac tri deti a mladých dospelých. Na manžela tohto zamestnanca sa vzťahuje podmienka bezúhonnosti, ktorá platí pri overovaní spôsobilosti pre náhradnú rodinnú starostlivosť. Ak starostlivosť v profesionálnej rodine zabezpečujú manželia, ktorí sú zamestnancami detského domova v jednej profesionálnej rodine sa poskytuje starostlivosť najmenej dvom deťom a najviac šiestim deťom a mladým dospelým.

Detský domov či krízové stredisko poskytuje zamestnancovi, ktorý zabezpečuje starostlivosť o dieťa v profesionálnej rodine mesačne finančné prostriedky, ktoré sú určené na úhradu výdavkov na stravovanie, ošatenie a zabezpečenie vecí a služieb osobnej potreby dieťaťa a poskytuje mu základné vybavenie. Suma poskytnutá detským domovom na úhradu výdavkov na dieťa alebo mladého dospelého v profesionálnej rodine je podľa veku dieťaťa najviac do výšky trojnásobku sumy životného minima.

Význam profesionálnej rodiny:

- Profesionálna rodina, profesionálny rodič má najväčší význam v tom, že umožňuje dieťaťu stálosť osoby, ktorá dieťaťu zabezpečuje celodennú starostlivosť. Táto forma náhradnej starostlivosti zohľadňuje napĺňanie individuálnych potrieb dieťaťa a najviac sa približuje modelu rodinnej výchovy.
- Dieťa v profesionálnej rodine má možnosť vyrastať v rodinnom prostredí, čo je z hľadiska jeho vývinu veľmi dôležité pre budovanie vzťahov a väzieb.
- Dieťa v profesionálnej rodine vyrastá v prostredí s dostatočnými podnetmi pre jeho vývin.
- Dieťa získava v profesionálnej rodine prirodzeným spôsobom vzory rodinných rol.

- V profesionálnej rodine je možné umiestniť aj viacpočetné skupiny súrodencov.

3 VÝVIN DIEŤAŤA

Vývin môžeme charakterizovať ako proces zmien v biologických, psychologických a sociálnych štruktúrach organizmu. Vývin každého jedinca prebieha individuálne a nerovnomerne v závislosti od vonkajšieho a vnútorného prostredia a pohlavia človeka. Tento progresívny proces zmien je nezvratný.

Vývinové štádia:

- vnútromaternicové obdobie- 9 mesiacov
- novorodenecké obdobie- od narodenia do 2. mesiaca
- dojčenské obdobie- od 2. do 12. mesiaca
- obdobie batol'at'a- od 1. roku do 3. roku
- predškolský vek- od 3. roku do 6. roku
- mladší školský vek- od 6. roku do 10./11. roku
- obdobie dospievania- od 10./11. roku do 15./16. roku
- obdobie adolescencie- od 15./16. roku do 18./20. roku
- obdobie dospelosti- od 18./20. roku do 60./65. roku
- obdobie staroby- od 60./65. roku až do smrti

Prenatálne obdobie

Prenatálny vývoj trvá deväť kalendárnych mesiacov. Jedná sa o obdobie od oplodnenia vajíčka, až po narodenie dieťaťa. V tomto období sa vytvárajú všetky orgánové systémy. Vytvárajú sa všetky orgánové systémy.

Člení sa na tri fázy:

Fáza oplodnenia- trvá tri týždne a koncom tretieho týždňa vzniká nervová trubica, ktorá je základom nervového systému.

Embrionálne obdobie- vytvárajú sa všetky hlavné orgánové základy, trvá od 4. do 12. týždňa. Embrio je veľmi citlivé a faktory, ktoré naň pôsobia môžu byť príčinou vážnych vývojových chýb.

Fetálne obdobie- trvá od 12. týždňa do narodenia. Dokončuje sa vývoj orgánových systémov a začínajú fungovať.

V prenatálnom období sa vytvárajú všetky potrebné predpoklady pre budúci samostatný život plodu. Ľudský plod sa v každej vývojovej fáze prejavuje typickým spôsobom. Plod má vrodenu schopnosť reagovať rôznymi spôsobmi na rôzne podnety, ktoré môžu na neho pôsobiť. Je schopný učiť sa.

Pre vývoj plodu je veľmi dôležité spojenie s organizmom matky, ktorá ho počas celého prenatálneho obdobia ovplyvňuje. Funkcie medzi matkou a dieťaťom plní placenta. Keď nastanú zmeny v organizme matky, prejaví sa to aj v organizme plodu.

Novorodenecké obdobie

Novorodenecké obdobie je obdobie, v ktorom sa nový jedinec prispôsobuje zmeneným podmienkam fyzického a spoločenského prostredia a vyrovnáva sa s prípadnými poruchami pôrodného procesu. Začína sa pôrodom a končí sa vtedy, keď je dieťa z fyziologickej stránky dobre prispôsobené novým životným podmienkam. V súčasnosti trvá približne 28 dní potrebných na adaptáciu prostredia. Musí samostatne prijímať potravu a vylučovať nepotrebné látky z organizmu. Začínajú fungovať fyziologické funkcie, ktoré sú pre zachovanie života nevyhnutné.

Donosený novorodenec je dieťa narodené po 280. dni od počatia, má priemernú hmotnosť 2500-3500 gramov a dosahuje dĺžku približne 50-52 centimetrov.

Novorodenec vydáva signály, ktorými signalizuje spoju spokojnosť a nespokojnosť a domáha sa kontaktu.

Dojčenské obdobie

Dojčenské obdobie sa začína približne 2 mesiacom a končí nástupom typicky ľudských schopností. Vyvíja sa hrubá motorika, t.j. polohové

a premiestňovacie pohyby. Z jemnejších pohybov sa vyvíjajú pohyby rúk, hmatové pocity a vnemy.

Vývin poznávacích procesov a schopností je v prvom roku podnecovaný rozvíjajúcou sa motorikou a manipulačnými činnosťami. Čím je dieťa pohybovo aktívnejšie, tým bohatšie a obsažnejšie sú jeho vnemové obrazy, tým lepšie poznáva svoje okolie.

Pre vývin poznávania má osobitný význam zrakové a sluchové vnímanie, ktoré sa v tomto období vyvíja veľmi rýchlo. V zrakovom vnímaní ide o zrakové sústredenie, sledovanie predmetov v pohybe, rozpoznávanie osôb, vnímanie priestoru. V sluchovom vnímaní ide o sluchové sústredenie, hľadanie zdroja zvuku.

Oboznamovanie sa s okolitou skutočnosťou prostredníctvom vnímania, využívania pohybovej aktivity a manipulačnej činnosti vyúsťuje k prejavom konkrétneho myslenia.

Dieťa si osvojuje rečové prvky. Koncom dojčenského obdobia začína vyslovovať prvé, jednoduché slová.

City sa začínajú výrazne diferencovať a to najmä v oblasti sociálneho kontaktu a interakcie dojčťa s dospelým.

Obdobie batolaťa

Toto obdobie trvá od 1. roku až po 3. rok. Hlavnou činnosťou je hra. Dieťa chodí samostatne, ale chôdza je neistá. Koncom obdobia začína byť chôdza istejšia. Keď ide zo schodov, musí sa držať.

Rozvíja sa reč, ako 2-ročné dokáže už komunikovať. Pomáha pri obliekaní, vie sa najesť lyžičkou, zaobchádzať s hrnčekom, učí sa dodržiavať úctu a čistotu. Koncom druhého roka chápe symbolický význam slov, rozumie väčšiemu počtu slov, dokáže spájať vety, pozná už 200-300 slov. Začína sa pýtať „čo je to?“.

Začína sa pýtať na WC. Zdokonaľuje sa pri stolovaní, vie si umyť ruku a zuby, použiť hrebeň. Vie sa najesť s lyžičkou, zaobchádzať s hrnčekom, učí

sa dodržiavať úctu a čistotu. Objavuje všetko nové, napodobňuje ostatných. Veľmi rýchlo si všetko zapamätá. Pamäť je veľmi konkrétna, objavujú sa prvky fantázie.

Dieťa je veľmi závislé od matky, keď je od nej odlúčené začína separačná úzkosť- plače, kričí. Začína tu obdobie vzdoru, vymáha si niečo čo chce mať za každú cenu a keď to nemá tak sa hodí o zem. Prevládajú rolové hry, začína kresliť. Najvhodnejší vek začínať dieťa orientovať na vieru.

Dieťa predškolského veku

Začína vo veku od 3-4 rokov a trvá do 6-7 roku. Je to obdobie, kde dominuje hra, pozerajú rozprávky, hrajú sa konštrukčné hry a hry s pravidlami. *Telesný vývin:* zrástá funkcia nervovej sústavy, dieťa si vie samo vystačiť. Vie rozpoznať ľavú ruku od pravej. Učí sa farby a tvary predmetov. Fantázia je bohatá, myslenie je konkrétne a podmienené činnosťou dieťaťa. Začína sa opytovacie obdobie- prečo?, načo?. Na všetky otázky musíme odpovedať. Vie povedať básničky, spieva pesničky. Narastá slovná zásoba zo začiatku vie 300-400 slov, koncom obdobia je to 500-4000 slov a viac.

Citový vývin: rozvíja sa sociálna aktivita dieťaťa- začínajú vzťahy k ľuďom. Vyuvíja sa sociálna kontrola a vnútorná orientácia, ktorá sa preberá od rodičov. Dokáže sa správať podľa príkazov a zákazov. Osvojuje si sociálne role správania. Dieťa už nie je impulzívne, dokáže čakať, vie sa riadiť vlastnými inštrukciami a hovorí si ich nahlas.

Sociálny vývin: Dieťa je veľmi citlivé, dochádza k striedaniu nálad, je podráždené hovorí nie, cíti strach, niekedy je žiarlivé. Učí sa spoločenskému styku, pozná svoje pohlavie. Seba videnie je vysoké, je závislé od aktuálnej sociálnej situácie. Nie vždy vie ovládať reakcie.

Vstup dieťaťa do školy

Každé dieťa by malo chodiť do materskej školy. Vie, čo sa od neho očakáva, dokáže sa sústrediť. Vyuvíja sa jemná motorika, malo by vedieť

nakresliť krúžky, štvorčeky, domčeky, autá. Koordinácia pohybov je lepšia, ale treba kontrolovať mimiku. Musí rešpektovať požiadavky učiteľa.

Fyzická stránka: musí byť prirodzená hmotnosť, postava, končatiny predĺžené, hlava už nepripadá väčšia.

Poznávacie procesy: dieťa si vyberá čomu bude venovať svoju pozornosť. Ešte stále je fantázia, ale už je realistickejšia. Má vedieť základné informácie- kde býva, ako sa volá, koľko má súrodencov, má sa vedieť pozdraviť. Má ovládať základné kategórie- čoho je viac, menej. Malo by vedieť narátať do 20 a viac.

Zrelosť po stránke citovej, motivačnej a sociálnej: dieťa by malo vedieť dokončiť úlohu, malo by byť samostatné, nie závislé od rodičov. Má si samo nájsť miesto u ostatných detí.

Testy školskej zrelosti: musí byť vizuálna motorická schopnosť, jemná motorika, schopnosť diferenciacie. Rozvoj reči.

Mladší školský vek

Dieťa má vedieť čítať, písať, počítať. Musí si vedieť vytvoriť vzťah k sebe samému, k rovesníkom a sociálnym skupinám. Vyvíja sa svedomie a morálka dieťaťa, začína si vytvárať systém hodnôt. Hlavnou činnosťou začína byť učenie a nie hra. Dieťa sa zaujíma o knihy, dáva prednosť realistickejším knižkám vo vzťahu je veľmi aktívny, chce všetko preskúmať.

Telesný vývin: mení sa pomer tla a nôh, kostra je mäkká a pružná, končí sa asifikácia, rast je plynulý, dozrievajú vnútorné orgány. Rastie už trvalejší chrup. Dieťa potrebuje spať 9-10 hodín. Zlepšuje sa koordinácia.

Zmyslové vnímanie: závisí od kvality podnetov, kde dieťa žije. Vnímanie sa začína meniť na pozorovanie. Predstavy sú názorné, silno citovo zafarbené. Vyrovňávajú sa vnemovým obrazom. Fantázia je živá, pretrvávajú detské klamstvá. Dieťa nevie čo je pravda a, čo nie. Rozvíja sa pamäť. Dieťa sa učí chápať. Myslenie sa začína presúvať do abstraktnej roviny. Dieťa je schopné logických operácií, musí si všetko názorne predstaviť. Chápe príčinné vzťahy,

upresňuje pojmy a spája veci do vzťahov. Nastávajú a rozvíjajú sa myšlienkové operácie. Rozvíja sa písaná reč.

Citový vývin: dieťa sa začína báť konkrétnych vecí. Keď sa dostane do konfliktu rieši to agresivitou. Rozvíjajú sa vyššie city- intelektuálne, estetické, zmysel pre zodpovednosť. Utvárajú si vzťah k práci. Vytvárajú si skupinky rovnakého pohlavia. Dieťa je veľmi citlivé na spravodlivosť a tresty, keď ich trestá učiteľ musí zdôvodniť prečo a začo. Rastie schopnosť sebaregulácie.

Sociálny vývin: dieťa si uvedomuje, že dokáže potlačiť svoje city pred ostatnými, ale pred sebou nie. Vyvíja sa kritickosť, zvyšuje sa sebadisciplína. Dieťa je závislé od rodičov a prostredia v ktorom žije. Dieťa si osvojuje vzory správania, sociálne role. Upevňujú sa sexuálne role, osvojuje si určité sebahodnotenie. Začína si uvedomovať, že žije v určitom čase. Chce byť v škole úspešné. Od 10. roku sa utvárajú priateľstvá. Obraz o sebe si utvára na základe toho, ako ho vnímajú iné deti. Dieťa veľmi ovplyvňujú školské úspechy a neúspechy. Má potrebu byť úspešné.

Starší školský vek- puberta

Je to obdobie dospievania medzi 11-15 rokom. Znakom dospievania sú disproporcie, zrýchľuje sa telesný rast do výšky, hmotnosť, predlžujú sa končatiny. Menia sa orgánové funkcie. Pohlavné žľazy začínajú svoju činnosť. Získavajú zručnosti, ktoré získavajú silu, zlepšuje sa koordinácia, zmysel pre rovnováhu, menia sa črty tváre. Znižuje sa schopnosť ovládať telo.

Psychická stránka: vnímanie sa mení na analytické rozlišuje detaily, je presnejšie, cieľavedomé, predmetom pozorovania sa stáva vlastná osoba. Prevláda logické zapamätanie, vzrastá slovná pamäť. Koncentrácia je biedna, rastie rozsah pozornosti a schopnosť prenášať pozornosť. Fantázia je živá a bohatá. Reč sa obohacuje, rastie slovná zásoba, vyjadrovanie je niekedy drsné, hlasité. Myslenie je veľmi kritické, veľmi unáhlené závery. Prevláda kritičnosť hlavne ku dospelým

Citový vývin: na začiatku puberty sú skôr hanblivý a úzkostnejší, neskôr je záujem evidentný. Objavujú sa prvé lásky. City sa kolíšu, puberťák je veľmi náladový. Majú strach z neúspechu. Utvárajú si pomiešané skupiny a spájajú ich spoločné záujmy. Neskôr sa utvárajú intímnejšie priateľstvá a niekedy sú aj trvácne. Rodí sa schopnosť hľadať varianty riešenia. Má veľkú potrebu byť uznávaný, akceptovaný všetko ovplyvňuje prostredie kde žije. Veľký vplyv rodičov a kamarátov. Objavuje sa záujem o budúce povolanie. Voľbu povolania ovplyvňujú rodičia.

Adolescencia

Je to 16, 17- 21 22 rok. Dochádza tu k upokojeniu, dozrieva po telesnej a psychickej stránke, zdôrazňujú sa osobnostné rozdiely, Stavia si ciele, vstupuje do zamestnania, zbiera životné skúsenosti. Svet vníma realisticky. Osobnosť sa integruje. Má na seba kritický ale aj reálny nadhľad.

Telesný vývin: vzrastá výkonnosť a vytrvalosť. Dokáže ovládať sexuálny pud.

Sociálne vzťahy: pri rozhodovaní je odvážnejší a rozhodnejší, dokáže prekonávať prekážky. Usiluje sa aby poznal sám seba, má však problém s kompromisom. Dôležitý je životný štýl, ale stále je odlišný od štýlu dospelých. Zúčastňuje sa spoločenského života. Medzi dospelými sa utvára vzťah vzájomného rešpektovania. Neznáša autoritatívnosť, iróniu, podceňovanie, hrubé zaobchádzanie. Prehľbujú sa vzťahy k druhému pohlaviu. Vznikajú manželstvá.

Dospelosť

Je to najdlhšie obdobie.

Skorá dospelosť: 20-25-rokov. Schopnosť reprodukovať svoj druh. Je tu samostatnosť a zodpovednosť. Upevňuje sa identita človeka. Identifikuje sa s rolou dospelého. Má svoje ciele. Niektorí majú založenú rodinu a deti. Väčšina pracuje. Zdokonaľuje sa analyticko-syntetická činnosť analyzátorov,

zlepšuje sa vnímanie. Človek je po citovej stránke zrelý, stáva sa vyhranenou osobnosťou.

Stredná dospelosť: 26-45 rokov. Upevňovanie identity, je to vrchol procesu života. Rovnováha medzi procesom evolúcie a involúcie. Vzniká kríza stredného veku. Otázky života a smrti, objavuje sa nespokojnosť v povolani a v rodine. Nastáva mierny úpadok fyzických a rozumových funkcií. Začínajú vypadávať vlasy, zuby, slabnú svaly, ukladá sa podkožný tuk, objavujú sa prvé vrásky. Po fyzickej stránke je človek stále výkonný. Pomaly slabne pamäť okrem slovo-logickej. U niektorých upadajú sexuálne záujmy. Ku koncu stredného obdobia dochádza k novej integrácii- deti odchádzajú z hniezda. Priateľstvá sú širšie. Je to obdobie nástupu realizmu.

Neskorá dospelosť: 46-65 rokov. Je to prechodné obdobie, človek sa obracia do seba. Klesá výkonnosť, spomaľujú sa základné funkcie. U žien nastáva klimaktérium. Svaly strácajú pružnosť, koža schne. Nastáva zmena v mozgových a miechových cievach. U mužov sa zvyšuje sexuálny pud, uvažujú reálnejšie, objektívnejšie. Oslabuje sa pamäť, nastáva zmena v dennom režime. Strata záujmov, vyrovnaný manželský vzťah.

Staroba

Starnutie je jav podmienený biologickými činiteľmi, dedičnosťou, životným a sociálnym prostredím. Je to ubúdanie síl, zanikanie vlastností. Človek už nie je prispôsobivý, kompenzuje ubúdanie síl inými činnosťami. Dochádza k atrofii svalstva, spomaľuje sa látková výmena, znižuje sa hmotnosť, koža stráca pružnosť a má vrásky, znižuje sa dĺžka kostry a kosti sú jemnejšie. Zhoršuje sa kvalita zubov, svalová hmota sa znižuje, zhoršuje sa činnosť srdca, pľúc, obličiek, zhoršuje sa krvný obeh, kornatejú cievy, znižuje sa činnosť zmyslových orgánov.

Psychické vnemy: zhoršuje sa orientácia, pamäť, zrak, sluch. Zabúda bežné veci. Niečo nové si ťažko pamätá a to staré si uchováva. Má problém si spomenúť čo robil. Spomienky sú skreslené. Znižuje sa inteligencia. Schopnosť prispôsobenia je tiež spomalená, je pomalší. Myslenie stráca logiku.

City: intenzita sa znižuje, hodnotí ich kľudnejšie, skôr sústreďuje pozornosť na seba. Staroba závisí od hodnôt ktoré uznáva. Niekedy žijú u svojich detí, vychádzajú spolu dobre, alebo žije v domove dôchodcov.

4 ŠTÚDIUM PRÍPADU

4.1 Vymedzenie problému

Rodina je pojem, ktorý ma veľa definícií. Poskytuje deťom aj dospelým potrebné zázemie, uspokojuje ich potreby a sprostredkováva skúsenosti, ktoré nie je možné získať nikde inde. Nie všetci majú to šťastie žiť v „normálnej“ rodine. Ak biologická rodina dieťaťa zlyhá a rodičia sa nemôžu starať o svoje dieťa a nedokážu zabezpečiť dieťaťu všetko to čo potrebuje, je potrebné aby úlohu rodiny prevzala na seba spoločnosť.

Keďže v dnešnej dobe žije veľa detí v neúplných rodinách vybrala som si konkrétnu rodinu našej žiačky Radky, ktorá navštevuje ŠZŠ pre žiakov s telesným postihnutím a v starostlivosti Centra špeciálnopedagogického poradenstva. Z toho dôvodu sme mali možnosť získať komplexnú dokumentáciu. S tetou, ktorá ju má v pestúnskej starostlivosti sme sa pravidelne stretávali a viedli voľné rozhovory.

Pre náš prieskum sme si sformulovali nasledovný problém: *Aký má vplyv neúplná rodina na vývin dieťaťa?*

4.2 Cieľ a úlohy

Cieľom nášho prieskumu bolo zdokumentovať konkrétny príklad nefunkčnej rodiny a jej prejavy vo vývine dieťaťa.

Zvolili sme si nasledovné úlohy:

1. štúdium odbornej literatúry
2. výber dieťaťa z neúplnej rodiny
3. kazuistika
4. priame neštruktúrované pozorovanie

5. neriadené rozhovory s tetou, ktorá ma dieťa v pestúnskej starostlivosti
6. spracovanie a vyhodnotenie výsledkov prieskumu

4.3 Metódy

Ako prvú sme použili *literárnu metódu*. Štúdium odbornej literatúry zaoberajúcej sa danou problematikou nám pomohlo priblížiť problematiku neúplnej rodiny a vývinu dieťaťa. Pomocou literárnej metódy sme sformulovali ciele a úlohy našej práce.

Ďalšiu metódu, ktorú sme použili bola *metóda kazuistiky*. Pomocou kazuistiky sme spoznali dieťa z neúplnej rodiny a priebeh jeho vývoja. Pomohla nám pri formulovaní záverov.

Poslednú metódu, ktorú sme použili, bolo *priame neštrukturované pozorovanie*. Údaje z pozorovania sme spracovali kvalitatívnou metódou. Pomocnou metódou prieskumu boli neriadené rozhovory s tetou. Boli zamerané na získanie informácií potrebných pre zabezpečenie prieskumu. Výsledky pozorovania sme spracovali v písomnej podobe.

4.4 Kazuistika (štúdium prípadu)

Dátum a miesto narodenia: 25.11.1996 Zvolen

Pohlavie: ženské

Meno: Radka

Bydlisko: Zvolenská Slatina

Rodinná anamnéza

Dieťa žije v nefunkčnej rodine toho času bez obidvoch rodičov. Matka mala troch partnerov s ktorými má spoločne sedem detí. S deťmi žila v nevyhovujúcich životných podmienkach, starostlivosť o deti zanedbávala. Správa sa agresívne voči deťom a partnerom, vyvolávala neustále konflikty.

Časté u nej boli odchody z rodiny. Domov sa vracala po prehýrených nociach opitá a zdrogovaná, veľakrát v doprovide policajtov. Na začiatku roku 2004 od rodiny odišla a aktuálne žije na neznámej adrese.

Tri deti z prvého manželstva sú v starostlivosti otca. Otec nezvládal starostlivosť o všetky deti, preto je v súčasnosti dieťa zverené do pestúnskej starostlivosti svojej tety (sestra matky).

Osobná anamnéza

Dieťa zo šiestej gravidity, ktorej predchádzali aj dva potraty a jedno dieťa exitus pri narodení. Dieťa narodené v 32. týždni, PH/PD 1840g/43 cm, d dg: Hyperbilirubinémia, Preamaturitas. Psychomotorický vývin dieťaťa bol oneskorený.

Aktuálne je v starostlivosti neurológa, kardiológa, ortopéda a oftalmológa s Dg: detská mozgová obrna – quadruspastická forma, s prevahou pravej hornej a dolnej končatiny, Strabismus convergens, Amblyopia, Anisometropia, Nystagmus horisontalis o.u., Atrophio n. optici o.u. partialis, Astigmatizmus myopicus comp. o.u.

MŠ nenavštevovala. Mala odklad povinnej školskej dochádzky. Zaškolená v ZŠ vo Zvolenskej Slatine – škola nerešpektovala odporúčania DIC, dieťa pokračovalo v školskej dochádzke na VI. ZŠ M Rázusa vo Zvolene, kde bolo zaradené do špeciálnej somatopedickej triedy na diagnostický pobyt a vzdelávané podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu pre telesne postihnutého žiaka variant C. Od roku 2008 navštevuje ŠZŠ pre žiakov s telesným postihnutím v Detve.

Nález zo psychologického vyšetrenia zo dňa 11.08.2004

Vstupná komplexná diagnostika na základe žiadosti zákonného zástupcu, z dôvodu posúdenia úrovne rozvoja osobnosti dieťaťa, v orientácii na jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby pred začiatkom povinnej školskej dochádzky.

Výsledky vyšetrenia

Sociálny kontakt nadväzuje bez ťažkostí, správa sa priateľsky a ochotne kooperuje. Úroveň koncentrácie pozornosti je znížená, dieťa citlivo reaguje na podružné podnety a ľahko sa vyruší. Uprednostňuje ľahšie úlohy, menej dôveruje vo vlastné schopnosti a v problémových situáciách sa skôr vzdáva. Pri citlivom a motivujúcom prístupe sa snaží a pekne pracuje.

Aktuálna úroveň intelektových schopností dieťaťa sa pohybuje v hraničnom pásme mentálnej retardácie- ľahká zaostalosť. Výkony v jednotlivých oblastiach sú disproporcionálne rozložené, čoho príčinou vidíme jednak v organickom poškodení centrálného nervového systému spojenom so základnou diagnózou detská mozgová obrna, jednak v zanedbávaní optimálnej starostlivosti zo strany primárnej rodiny. Najlepšie rozvinuté sú schopnosti kvantitatívneho uvažovania, čo dáva dobré predpoklady na stimuláciu matematických zručností, ktorých úroveň toho času zaostáva za populačným štandardom. Na dobrej úrovni je i rozsah akusticko-verbálnej krátkodobej pamäte, čo je pozitívom pre výchovno-vzdelávací proces. Najvýraznejšie zaostáva rozvoj verbálnych funkcií- slovná zásoba je nízka, mnohé pojmy a bežné názvy dieťa neovláda, pretože neprišlo s nimi do kontaktu. Vyjadrovanie je prevažne v rozvinutých vetách jednoduchšej syntaxe. Vo formálnej stránke reči pozorujeme mierny sigmatizmus a rhotacizmus, susp. na báze detskej mozgovej obrny. Deficitný je rozvoj perцепčných funkcií- sluchovej aj vizuálnej diskriminácie (na báze porúch zraku).

Záver a odporúčania

Aktuálna úroveň intelektových schopností dieťaťa sa pohybuje v hraničnom pásme mentálnej retardácie –ľahká zaostalosť u dieťaťa s oneskoreným psychomotorickým vývinom na podklade detskej mozgovej obrny a zanedbanej starostlivosti zo strany primárnej rodiny.

Nález zo psychologického vyšetrenia zo dňa 21.04.2008

Súčasť komplexnej diagnostiky dieťaťa, na písomnú žiadosť zákonného zástupcu za účelom posúdenia vhodnej formy vzdelávania.

Výsledky vyšetrenia

Aktuálna úroveň intelektových výkonom maloletej je toho času znížená v pásme ľahkej mentálnej retardácie- ľahká debilita.

Štruktúra intelektových výkonov je výrazne disproporčná. Verbálne zložky- vzhľadom k dobrej vedomostnej úrovni, bezprostrednými pamäťovými výkonmi a úsudkovým schopnostiam je v spodnom pásme normy. Výrazne zníženie možno konštatovať v praktickej časti kde sú deficitné – percepčné zložky – vizuomotorické spracovanie predlohového materiálu, znížená je dynamika asociačného učenia, čo signalizuje prítomnosť organického poškodenia centrálného nervového systému.

Záver a odporúčania

Intelektové výkony sú toho času v pásme ľahká mentálna retardácia – ľahká debilita.

Doporučujeme pokračovať v integrácii maloletej ako dieťa so špeciálnymi pedagogickými potrebami.

Nález zo psychologického vyšetrenia zo dňa 22.09.2008

Vstupná psychologická diagnostika z dôvodu posúdenia mentálnej úrovne a určenia vhodnej formy vzdelávania.

Výsledky vyšetrenia

Sociálny kontakt nadväzuje bez ťažkostí, je priateľská, spočiatku nesmelá. Udržiava očný kontakt. Pozitívne emocionálne ladená. Ohotne a snaživo spolupracuje. Úroveň koncentrácie primeraná. Správanie bez psychomotorického nepokoja. Vyjadruje sa plynulo, v správne formulovaných vetách, slovná zásoba mierne zaostáva za fyzickým vekom. Vo verbálnej časti skúšky dlhé latencie odpovedí. Pracovné tempo je pomalé. Chápavosť inštrukcií zodpovedá mentálnym schopnostiam. Predkladané úlohy sa snaží dokončiť.

Aktuálna úroveň všeobecných intelektových schopností je v pásme ľahkej mentálnej retardácie toho času ľahká debilita s výraznou diskrepanciou

medzi verbálnou intelektovou zložkou (hraničné pásmo mentálnej retardácie, výrazná zaostalosť) a názorovou intelektovou zložkou (ťažká debilita). Príčinu výraznej diskrepancie medzi verbálnou a neverbálnou intelektovou zložkou vidíme v organickom poškodení centrálného nervového systému spojeným s primárnou diagnózou detská mozgová obrna. Intelektový profil rozvoja sledovaných mentálnych schopností je výrazne disharmonický. Znížené výkony sme zaznamenali v miere informovanosti a v schopnosti základnej abstrakcie. Výkony v ostatných oblastiach vykazovali deficit. Deficitná je oblasť numerických schopností, slabo rozvinuté sú jazykové schopnosti, schopnosť pochopiť realitu a adekvátne na ňu reagovať. Výrazne deficitné výkony sme zaznamenali vo výkonovej (neverbálnej) časti skúšky. Môžeme konštatovať, že sú deficitné nasledovné percepčné zložky – schopnosť rýchleho asociačného učenia, vizuomotorická koordinácia, kvalita zrakovej percepcie, vizuálna pamäť, schopnosť analýzy a syntézy konkrétnych vizuálnych podnetov. V skúške zameranej na rozvoj percepcie a senzomotoriky, ktorá je citlivá na organické poškodenie centrálného nervového systému, dieťa dosiahlo výrazne podpriemerný výsledok.

Techniku čítania má zvládnutú, číta plynulo, rýchlosť je na úrovni populačného priemeru, s intonáciou, chybovosť je nízka, chyby vznikajú dopĺňaním slov podľa kontextu. Reprodukcia je samostatná, s malými nepresnosťami, s vystihnutím podstaty, hlavnej myšlienky. Schopnosť napíňať zrakom vnímané grafémy zodpovedajúcim zvukovým korelátom je rozvinutá primerane. Fonematická analýza a syntéza bez deficitov. Grafémy sú osvojené správne. Diktovaný text a prepis textu zvládnutý takmer bezchybne.

V osobnostnej zložke prevládajú skôr introvertné tendencie, je priateľská, dobrosrdečná, usilovná.

Záver a odporúčania

Ide o dieťa s telesným a mentálnym postihnutím. Aktuálna úroveň intelektových schopností sa nachádza v pásme ľahkej mentálnej retardácie, toho času ľahká debilita u dieťaťa s primárnou diagnózou detská mozgová

obrna- quadruspastická forma s prevahou hornej a dolnej končatiny a poruchami zrakových funkcií.

Na základe výsledkov psychologického vyšetrenia odporúčame vzhľadom na mentálnu úroveň dieťa vzdelávať v Špeciálnej základnej škole pre žiakov s telesným postihnutím Detva.

V edukačnom procese odporúčame postupovať podľa učebného plánu a učebných osnov ŠZŠ pre žiakov s mentálnym postihnutím pre príslušný ročník, A. variant. Pri hodnotení dieťaťa postupovať podľa Metodických pokynov na slovné hodnotenie a klasifikáciu žiakov osobitných škôl a žiakov špeciálnych tried pre mentálne postihnutých žiakov v základných a stredných školách.

Odporúčame zrealizovať špeciálno-pedagogické vyšetrenie a zaradiť dieťa do pravidelnej starostlivosti špeciálneho pedagóga ČŠPP pri ŠZŠ pre žiakov s telesným postihnutím.

Z hľadiska osobnostných dispozícií odporúčame v edukačnom procese uplatňovať citlivý prístup, podporovať a odmeňovať každú snahu o podanie dobrého výkonu a tým posilňovať terajšiu motiváciu dieťaťa k učeniu a upevňovať jeho zdravé sebavedomie. Dôležité je rešpektovať psychomotorické tempo dieťaťa.

Nález zo špeciálnopedagogickej diagnostiky zo dňa 11.08.2004

Vstupná komplexná diagnostika na základe žiadosti zákonného zástupcu, z dôvodu posúdenia úrovne rozvoja osobnosti dieťaťa, v orientácii na jeho špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby pred začiatkom povinnej školskej dochádzky.

Výsledky špeciálnopedagogickej diagnostiky

V socioemocionalnej oblasti- dieťa je priateľské, pozitívne emocionálne ladené, trpezlivé a tolerantné. V sociálnych kontaktoch je málo skúsené a sebavedomé. Vyžaduje empatický, oceňujúci a povzbudzujúci prístup zo strany okolia. Pozitívnu črtou pre vyučovací proces v škole je

vnútorná motivácia dieťaťa prispôbiť sa a spolupracovať v cieľných učebných aktivitách.

V kognitívnej oblasti- registrujeme symptomatické poruchy zrakových a komunikačných schopností pri dg: detská mozgová obrna. Nepriaznivé sociálne vplyvy zároveň determinujú zaostávanie v oblasti poznania spoločenského a prírodného prostredia aj matematických predstáv. Predoperačná úroveň myslenia (konkrétne-činnosťná s počiatkami konkrétne-názornej roviny) dáva predpoklad pri priaznivých a primeraných podnetoch na dostimulovanie deficitov v danej oblasti. Problematická je aj oblasť vývinu fonematického uvedomovania (fonetického vnímania aj analýzy), čo v spojení s poruchami zrakových a motorických funkcií signalizuje potencionálny vývin porúch v učení u dieťaťa. Uvedené problémové oblasti vývinu a nerozvinuté pojmové myslenie aj kvalitatívne uvažovanie nedávajú predpoklad pre zvládnutie čítania, písania a počítania bez využitia špeciálnopedagogických postupov a aktivít.

V perceptuálnomotorickej oblasti- dieťa je mobilné, ale z hľadiska bezpečného pohybu má indikované barly a ortopedickú obuv. V grafomotorickej oblasti je dieťa nepripravené na začatie nácviku písania štandardnými postupmi, aktuálne začína experimentovať s tlačnými písmenami. Línie a tvary v smere sú neisté, rozťahnuté a nesúvislé. Dieťa na osobnostnom podklade (znížené sebavedomie a schopnosť sebahľadovania sa) minimalizuje veľkosť tvarov a postáv a redukuje detaily v kresbe. Organicita je v prevahe na pravej hornej končatine. Lateralita- ľavorukosť.

Záver a odporúčania

Oneskorený psychomotorický vývin u dieťaťa na organickej etiológii a patológii rodinného prostredia. Dieťa s telesným postihnutím, so symptomaticky narušenou komunikačnou schopnosťou a poruchami zrakových funkcií.

Dieťa má osobnostný potenciál pre začlenenie sa medzi intaktnú populáciu detí v škole a zároveň zvládať primerané učebné nároky, ktoré budú v súlade s jeho možnosťami a schopnosťami. Výchova a vzdelávanie dieťaťa

v bežnej základnej škole však nevyhnutne predpokladá uplatňovanie špeciálnopedagogických postupov a aktivít.

Odporúčame realizovať výchovu a vzdelávanie dieťaťa v základnej škole formou individuálnej integrácie v bežnej triede podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu pre žiaka s telesným postihnutím. Individuálny výchovno-vzdelávací plán vypracovať na základe Učebného plánu ZŠ pre žiakov s telesným postihnutím (schváleného MŠ SR pod č. 4811/1997-15) C variant, ktorý je určený pre žiakov s ťažkým zdravotným postihnutím a ktorý zároveň umožňuje prebrať učivo 1. a 2. ročníka ZŠ za 3 školské roky a tak prispôbiť učebné tempo osobitným potrebám dieťaťa.

Nález zo špeciálnopedagogickej diagnostiky zo dňa 18.07.2005

Rediagnostika, prehodnotenie a stanovenie ďalších postupov vo vzdelávaní dieťaťa.

Výsledky špeciálnopedagogickej diagnostiky

Úroveň sociability: Na vyšetrenie dieťa prichádza v sprievode tety. Od začiatku je uvoľnené, priateľské a pozitívne naladené. Počas diagnostickej situácie ochotne kooperuje a plní pokyny, ktoré sa od neho vyžadujú. V správaní dieťaťa nie sú zjavné emocionálne bariéry. Dieťa je prispôsobivé organizovaným aktivitám. Kvôli zrakovému handicapu pri práci potrebuje neustále usmerňovanie, hlavne pri úlohách zameraných na zrakové vnímanie. V súvislosti s oslabeným zrakovým vnímaním (na organickom podklade) je predĺžená reakčná doba ako aj celkové pracovné tempo počas celej diagnostickej situácie. Pri práci dieťa komentuje postup a uplatňuje spätnú väzbu čo svedčí o zodpovednom prístupe k úlohám a snahe podať čo najlepší výkon.

Na základe rozhovoru s tetou zisťujeme, že dieťa napriek nepriaznivej prognóze zvládlo čítanie a písanie. Zvlášť k čítaniu si dieťa vypestovalo pozitívny vzťah a vo voľných chvíľkach si rado číta. Problémy nevýrazného charakteru sa objavujú v matematike.

Veľmi pozitívne hodnotíme úroveň motivácie a starostlivosti zo strany blízkeho rodinného okolia, ktoré veľmi zodpovedne a starostlivo pristupuje k výchove a vzdelaniu dieťaťa.

Počas celej diagnostickej situácie v správaní dieťaťa sa nevyskytli nežiaduce prejavy.

Úroveň kognitívnych schopností:

Zrakové vnímanie- vykazuje výrazne nízku úroveň a zároveň nie je komplexne rozvinuté.

Schopnosť zrakovej analýzy a syntézy u dieťaťa nie je rozvinutá čo v školskej praxi sa prejaví zníženou schopnosťou analyzovať priestorové rozloženie geometrických obrazcov a identifikovať ich rozdiely. Pre žiačku bude problematické medzi mnohými čiarami a ďalšími prvkami rozlíšiť podstatný znak. Problematické bude aj odpisovanie textu.

Zrakové rozlišovanie pozadia a figúry vykazuje zníženú rozlišovaciu úroveň- dieťa identifikuje, ale s problémami diferencuje. Na vyučovaní sa tieto problémy prejavia zníženou schopnosťou orientovať sa napr. v texte, alebo na mape.

Kvalita výkonov zrakového vnímania u žiačky je ovplyvnená takými atribútmi ako je veľkosť resp. zväčšenie, alebo použitie diagnostického testu so značne zosilnenými kontúrami. Keď sa žiačke predložil modifikovaný diagnostický test, chybovosť bola omnoho nižšia ako pri použití štandardného testu.

Vážnosť situácie potvrdzuje skutočnosť, že v budúcnosti žiačka na zlepšenie nedostatočného zrakového videnia bude používať optickú kompenzačnú pomôcku (lupu). Vo výchovno-vzdelávacom procese doporučujeme dieťa nevystavovať nadmernému presilovaniu zraku. Doporučujeme šetriť dieťaťu zrak tým, že napr. písomné práce na preverovanie vedomostí sa dieťaťu predložia zväčšené (modifikované) ako aj prefotené a zväčšené poznámky. Umožniť dieťaťu používať lupu, alebo lokálne osvetlenie. Dôsledky oslabeného zrakového vnímania sa prejavia v celkovom pomalom pracovnom tempe na vyučovaní.

Sluchové vnímanie- na základe dosiahnutých veľmi dobrých výsledkov hodnotíme ako vysoko rozvinuté a preto ako za efektívne a účelné doporučujeme využívať ho vo výchovno-vzdelávacom procese ako prioritné. Doporučujeme ho neustále stimulovať a rozvíjať.

Sluchové rozlišovanie je rozvinuté na 80%. Nevýrazné nepresnosti sa vyskytli pri rozlišovaní tvrdých a mäkkých slabík.

Sluchová analýza - 90%, dosahuje rovnakú úroveň ako sluchová syntéza - 90%.

Pozornosť a koncentrácia- pri činnosti dieťaťa pozorujeme pomerne stálu pozornosť (primeranú postihnutiu). Dieťa sa dokáže primerane koncentrovať, ale v prípade dlhodobej, cielenej záťaže najmä na zrak a so zvyšujúcimi požiadavkami na výkon dochádza k zníženiu úrovne pozornosti a koncentrácie. Obdobná situácia môže nastať aj na vyučovaní, kedy s rastom kvantity výkonu ako aj záťaže zrakového orgánu klesá kvalita.

Pamäť- zraková pamäť vykazuje oveľa vyššiu úroveň v konkrétnej pamäti ako v abstraktnej.

Reč- po formálnej aj obsahovej stránke je zrozumiteľná. Vyjadrovacie schopnosti dieťaťa a slovná zásoba sú primerané. Ako kompenzáciu zraku v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu doručujeme v širokej miere využívať, rozvíjať a stimulovať vyjadrovacie schopnosti dieťaťa.

Myslenie- je názorovo-konkrétne čo vo výchovno-vzdelávacom procese si vyžaduje zvýšené uplatňovanie názorných didaktických pomôcok.

Úroveň perceptuálno-motorických schopností

Hrubá motorika- je narušená v dôsledku Dg. Detská mozgová obrna-triparetická forma spastická v popredí diparéza DK. Postoj je na širokej báze, chôdza je instabilná, paraparetická. Dieťa je čiastočne mobilné. Chôdza je samostatná pomocou barličiek.

Lokomócia- z polohy na brušku sa dostane do vzpriameného kľaku a potom do stoja. V sebaobslužných činnostiach je žiačka samostatná (pri WC, vyzliekaní, obúvaní a pri príprave na vyučovanie). Žiačka sedí na školskej stoličke.

Chôdza- samostatne bipedálna o širšej báze, instabilná, paraparetická, intrarotácia chodidiel. Na dlhšiu vzdialenosť používa barličky.

Jemná motorika- viazne v dôsledku základnej diagnózy, čo v školskej praxi sa prejaví zníženou manipulačnou schopnosťou.

Vizuomotorika- vykazuje značne zníženú úroveň, ktorá sa prejavuje nepresnosťou koordinácie ako a ruky ako aj neschopnosťou udržať požadovaný tvar v riadku. Následkom tohto oslabenia v edukačnom procese budú problémy v geometrii, technických prácach ako aj v sledovaní textu v riadku- čo sa opäť pripisuje na vrub základného ochorenia ako aj zrakového postihnutia. Pre uľahčenie orientácie v texte doporučujeme používať čítacie okienko.

Pravo-ľavá a smerová orientácia- je komplexne deficitná. Deficit vykazuje orientácia na rovinnej podložke v priestore na tele ako aj na osobe oproti. Oslabená schopnosť orientácie na vyučovaní sa prejaví zníženou schopnosťou orientovať sa v texte na mape v geometrii, matematike.

Lateralita- stupeň laterality nie je vyhranený, pretože pri písaní dieťa preferuje ľavú ruku a pri strihaní nožnicami pravú ruku.

Úchop- správny

Prítlak- primeraný

Úroveň vedomostí

Čítanie- je síce zrozumiteľné, ale žiačka uplatňuje dvojité čítanie. Nedodržiava intonáciu, melódiu a pri písanom texte si zamieňa a s o. Sama sa opraví len po upozornení. Porozumie a reprodukcia textu primerane vystihuje dejovú líniu. V dôsledku zrakového postihnutia má žiačka pri čítaní problémy so sledovaním textu čo v podmienkach výchovno-vzdelávacieho procesu si vyžaduje používanie čítacieho okienka (záložky).

Písma- je čitateľné v rovnakej výške. Tempo písania je pomalé čo súvisí so základnou diagnózou ako aj zrakovým postihnutím.

Gramatika- resp. pravopis je ovplyvnený organicitou, pretože žiačka vynecháva písmená, miestami absentuje diakritika, ako aj uplatňovanie gramatických pravidiel, pretože v dôsledku oslabenej zrakovej percepcie

vynaložené úsilie na grafický prejav žiačke odčerpáva pozornosť od pravopisných javov.

Matematické schopnosti- sú ovplyvnené zníženým logickým uvažovaním a abstraktnou predstavivosťou. Uvedené skutočnosti sa prejavujú chybnou orientáciou na číselnej osi ako aj počítaním pomocou prstov a neznalosťou rozložiť číslo. Spôsob ktorým možno zmeniť uvedené nedostatky je používanie názorných didaktických pomôcok ako aj kompenzačných pomôcok ako je násobilka a neskôr kalkulačka.

Záver a odporúčania

Jedná sa o dieťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na základe viacnásobného postihnutia (telesné postihnutie a zrakové postihnutie). Parciálne nedostatky v oblasti zrakového vnímania, zrakovej pamäte, vizuomotoriky, pravo-ľavej a smerovej orientácie ako aj zvýšená unaviteľnosť v dôsledku zrakového postihnutia. Deficit jednotlivých čiastkových funkcií (na organickom podklade) negatívne ovplyvňuje proces učenia a výsledky v takmer všetkých školských predmetoch a výkonoch.

Výchovu a vzdelávanie doporučujeme realizovať v bežnej ZŠ formou sociálnej integrácie v špeciálnej triede pre telesne postihnutých žiakov v ZŠ M. Rázusa vo Zvolene, podľa individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu pre žiaka s telesným postihnutím v základnej škole. Zároveň vo výchovno-vzdelávacom procese doporučujeme uplatňovať zásady výchovy a vzdelávania ako aj špeciálnopedagogické postupy pre žiaka so zrakovým postihnutím. V dôsledku závažnosti zrakového postihnutia ako aj protiúrazovej prevencie doporučujeme riadiť sa pokynmi očného lekára prípadne špeciálneho pedagóga.

V edukačnom procese doporučujeme postupovať podľa učebného plánu ZŠ pre telesne postihnutých žiakov- variant B.

V rámci špeciálnych hodín rozvoja psychomotorických zručností doporučujeme rozvíjať zrakové vnímanie, vizuomotoriku, pravo-ľavú a smerovú orientáciu v modifikácii s predmetom slovenský jazyk. Zároveň

v rozsahu 2 hodín týždenne doporučujeme individuálnu prácu so žiačkou v predmete matematika.

Nález zo špeciálnopedagogickej diagnostiky zo dňa 25.08.2008

Rediagnostika z dôvodu posúdenia optimálnej formy vzdelávania dieťaťa.

Výsledky špeciálnopedagogickej diagnostiky

Pracovné tempo a pozornosť- pozorujeme pomalé pracovné tempo, nerovnomernú výkonnosť a problémy v oblasti pozornosti ako dôsledok základnej diagnózy dieťaťa. Pozornosť je oscilujúca, v priebehu dlhšej práce klesá. Tolerancia na záťaž je nižšia, dieťa je následne unavené. V správaní je nutná potreba podpory a pochvaly. Dieťa spracováva úlohy na pomerne dobrej úrovni primeranej k mentálnej úrovni, ale so značne vysokými nárokmi na čas. V prípade limitovaných úloh sa zvyšuje chybovosť, prípadne zlyhávanie.

Pravo-ľavá a priestorová orientácia- pravo-ľavá orientácia je dobrá. Orientácia v priestore takisto. Dokresľovanie zrkadlovej polovice bez chyby. Minimálne problémy sme zaznamenali v oblasti určovania časovo-dejových súvislostí.

Motorika- hrubá motorika sa javí veku primeraná, chôdza ovplyvnená detskou mozgovou obrnou. Vyhranená dominancia ľavej ruky, píše a kreslí ľavou rukou. Spôsob držania pera je správny. Grafomotorické činnosti sú realizované v pomalom tempe. Pri rešpektovaní individuálneho tempa dieťaťa boli dosahované výsledky primerané mentálnemu veku žiačky.

Zrakové vnímanie- v oblasti zrakového vnímania zisťujeme mierny deficit, hlavne v zrakovej diferenciacii. V oblasti zrakovej pamäti výraznejšie deficity, až pri opakovaní a poskytnutí času sa výkon zlepšil.

Sluchové vnímanie- v oblasti sluchového vnímania zisťujeme dielčie deficity, hlavne v oblasti sluchovej pamäti. Úroveň verbálno-akustickej pamäti je výrazne narušená. Pri vyššom počte slov sa objavuje inverzia slov, ich vynechávania alebo úprava. Bez deficitov je sluchová analýza a syntéza (SAS-

M: A: 100%, S:100%). Fonologické rozlišovanie bez výrazných chýb, v norme.

Písanie- úprava písma je primeraná postihu, písmo je čitateľné. Pracovné tempo pri písaní je pomalé. Odpis a prepis textu je bez problémov. Pri diktovanom texte zaznamenávame minimálnu chybovosť, týkajúcu sa diakritiky a vybraných slov.

Čítanie- je v primeranej rýchlosti, s minimálnymi chybami a primeraným porozumením textu. Reprodukcia stručná.

Matematické schopnosti- objavujú sa nedostatky v sčítaní a odčítaní, zaznamenávame výrazné zlepšenia v oblasti násobenia a delenia. S minimálnymi chybami a za pomoci prstov správne delí a násobí. Logické myslenie absentuje, nedokáže uvažovať v matematických pojmoch, pracuje skôr mechanicky. Potrebuje názor, následne dokáže pracovať s príkladmi slovných úloh.

Záver a odporúčania

Celkovo sa jedná o dieťa s viacnásobným postihnutím detská mozgová obrna- quadruspastická forma s prevahou pravej hornej a dolnej končatiny, mentálne postihnutie a zraková porucha, s výrazne oslabenými výkonmi vo výchovno-vzdelávacom procese. Doporučujeme edukáciu dieťaťa v ŠZŠ pre telesne postihnutých v Detve.

Na základe záverov a odporúčaní psychológa navrhujeme vzdelávanie dieťaťa v ŠZŠ pre telesne postihnutých v Detve. Dieťa vedieme v evidencii- ŠPP Detva .

Rozsah poskytovania špeciálnopedagogickej starostlivosti bude prispôsobený individuálnym potrebám dieťaťa a školy, minimálne však každý druhý týždeň v mesiaci. Špeciálnopedagogická starostlivosť bude zameraná na rozvoj deficitných oblastí a celkový rozvoj dieťaťa. Realizovať sa bude skupinovou formou v zariadení špeciálnopedagogického poradenstva.

V edukačnom procese je nevyhnutný individuálny prístup k dieťaťu a to po každej stránke. Odporúčame pri vyučovaní a príprave na vyučovanie zohľadňovať pamäťové deficity- zopakovať dieťaťu inštrukciu podľa potreby,

nezadávať naraz niekoľko pokynov, využívať na riešenie (v matematike, slovenskom jazyku) predlohy, tabuľky, počítadlo. Potrebne je posilňovanie sebahodnotenia, sebavedomia, zameranie sa na pozitívne stránky dieťaťa, ich vyzdvihovanie aj pred kolektívom.

Pri zvyšovaní nárokov na dieťa je potrebné postupovať opatrne, aby sa nevytvorilo druhotné, psychické narušenie.

Pri hodnotení dieťaťa postupovať veľmi opatrne a obozretne. Vždy keď si to dieťa zaslúži, hodnotiť jeho výkony kladne a to aj pri najmenšom úspechu. Výkony dieťaťa porovnávať so sebou samým, nie so spolužiakmi. Pri písomných prácach dieťa časovo neobmedzovať (za určitý čas určité množstvo)- dieťa hodnotíme za to, čo urobilo, alebo úlohu dokončí v inom čase.

Všetky školské činnosti vykonávať tak, ako to dieťaťu vyhovuje- formy práce, formy preverovania vedomostí (písomné, ústne), uprednostňovať tie, ktoré sú z hľadiska postihnutia vyhovujúce, a ktoré vedú k zvyšovaniu úrovne vedomostí a zručností dieťaťa. V edukačnom procese sa zamerať na rozvoj deficitných oblastí (pamäť, rozvíjanie slovnej zásoby, koncentráciu pozornosti, správnej sebakritike). Keďže porozumenia a logické súvislosti učiva je znížené, miestami minimálne, doporučujeme ich zjednodušovanie. Cvičenia je potrebné realizovať pravidelne a systematicky. Pravidelnosť je nevyhnutná pre zlepšenie dieťaťa vo vzdelávaní. Pri realizácii jednotlivých cvičení postupujeme od najjednoduchších cvičení k zložitejším.

Pri hodnotení dieťaťa postupovať podľa metodických pokynov na slovné hodnotenie a klasifikáciu žiakov osobitných škôl a žiakov špeciálnych tried pre mentálne postihnutých žiakov v základných a stredných školách pod číslom 126/2000-44 zo dňa 17. marca 2000 s platnosťou od 1. septembra 2000.

Výsledky lekárskeho vyšetrenia

Správa z pobytu Špecializovaný liečebný ústav Marína š.p. Kováčová Kúpele

Hospitalizácia od 25.08.2008 do 20.09.2008. Pacientka absolvovala ambulantnú kúpeľnú liečbu s dobrou adaptáciou. Počas KL bez ak. Infektum

bez obtiažností. Posilnil sa celý svalový korzet, mierne sa uvoľnili SSŠ. Chôdza je istejšia, stabilnejšia. CHDT vie čiastočne korigovať.

Odporúčame pravidelne cvičiť podľa našej inštrukcie. Vhodné opakovanie kúpeľnej liečby.

Správa z neurologického vyšetrenia 16.09.2008

Pacientka bola operovaná v Žiline pre skrátenie šliach dolných končatín. Cvičí pravidelne, občas máva bolesti v dolných končatinách. Bolesti hlavy ani chrbtice neudáva. Samostatne prejde kratšie trasy, na dlhšie trasy používa barličky.

Dop.: cvičiť pravidelne, denne vyťahovať SSŠ, dychové posilovacie cvičenia. Vhodné podvodné masáže, parafín na dolné končatiny. Vhodná ortopedická obuv.

Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska 26.03.2009

Aktuálne funkčné dôsledky dieťaťa :

Zrakové diagnózy dosahujú u dieťaťa úroveň slabozrakosti. Dieťa má od leta 2008 novú korekciu, s ktorou dokáže čítať a písať vo vzdialenosti 15-20 cm. Píše primerane veľké a úhladné písmená, vie po sebe správne čítať. Potrebuje osvetlenie sprava, lebo je ľaváčka a z ľavej strany si pri písaní tieni. Pri čítaní a písaní nepotrebuje optickú pomôcku.

Zrakové diagnózy nystagmus a astigmatizmus u dieťaťa vyvolávajú mimovoľné pohyby oka, čím viac sa dieťa snaží udržať ustálenú fixáciu, tým viac sa sledovaný bod stráca. Videnie dieťaťa sa dá prirovnáť k videniu v krivom zrkadle. Toto spôsobuje, že dieťa má výrazné problémy pri rysovaní. Nedokáže rysovať rovné čiary, milimetre na pravítku a jej zlievajú, pri rysovaní geometrických tvarov čiary presahujú, alebo nedosahujú do určeného bodu. V tomto prípade je pre dieťa vhodná optická pomôcka binokulárne lupové okuliare so zväčšením 1,5x. Uvedená pomôcka vo veľkej miere pomôže dieťaťu pri rysovaní, ale nevyrieši jej problém v plnom rozsahu. Preto je vhodné zohľadniť geometriu v individuálnom vzdelávacom pláne dieťaťa.

4.5 Odporúčania pre prax

Pokiaľ bude dieťa v pestúnskej starostlivosti navrhujem v oblasti rozvoja osobnosti dieťaťa plniť tieto ciele:

- vzhľadom k tomu, že traja súrodenci žijú s otcom navrhujem zabezpečiť telefonický a osobný kontakt s rodinou
- uplatňovať zásady výchovy a vzdelávania vo výchovno vzdelávacom procese
- všetky školské činnosti vykonávať tak, ako to dieťaťu vyhovuje
- v písomných prácach dieťa časovo neobmedzovať
- rozvíjať správnu sebakritiku
- rozvíjať zrakové vnímanie
- viesť dieťa k tomu, aby vedelo efektívne využívať svoj voľný čas
- viesť dieťa čo k najväčšej samostatnosti
- dbať na to, aby nebola vystavená sociálnej kritike
- zvyšovať a posilňovať sebahodnotenie
- zvyšovať a posilňovať sebavedomie
- rozvíjať u dieťaťa praktické zručnosti - vysávanie, umývanie riadu, upratovanie
- nešetriť pochvalou aj pri najmenšom úspechu
- vedieť sa o seba postarať, zvládnuť základné hygienické, pracovné a spoločenské návyky
- naučiť sa odlišovať dobré od zlého, správne od nesprávneho
- vedieť vnímať krásu v konaní ľudí, v prírode, v umení
- odlišovať vkusné od nevkusného
- uplatniť sa v osobnom živote

ZÁVER

Cieľom našej práce bolo zdokumentovať konkrétny príklad dieťaťa z neúplnej rodiny a jej prejavy vo vývine dieťaťa. Nie všetci dospelí ľudia a tiež i rodičia dávajú deťom pocit bezpečnosti a opory a sú pre nich osobným vzorom. Sú určovateľmi noriem, čo sa smie a čo sa nesmie, čo sa patrí a čo sa nepatrí. Bez konkrétneho výchovného programu, bez cieľavedomej a systematickej práce rodičov niet nijakej záruky úspechov vo výchove dieťaťa.

Každý jednotlivец prežíva rozpad rodiny odlišne a individuálne. Dôležitým faktorom je príčina, ktorá viedla k neúplnosti rodiny. Niekedy je lepšie žiť v neúplnej, ako v nefungujúcej rodine. Rozpad rodiny býva zvyčajne sprevádzaný negatívnymi emóciami ako bolesť, smútok, depresia, úzkosť. Odmietanie dieťaťa rodičmi rodí agresívnosť, neposlušnosť, klamanie a je príčinou nespoločenského ba i protispoločenského správania. Môže zapríčiniť zakríknutosť, bezradnosť, bojzlivosť ako i neurózy. Čím dlhšie trvajú v rodine nedorozumenia tým silnejší je ich negatívny vplyv na dieťa.

V našom prieskume sme zistili, že rozvod v Radkinej rodine bol najlepším riešením pre všetkých jej členov. Bolo to vyslobodenie z ťažkej životnej situácie. Nepoznala rodičovskú lásku, nemala vytvorený trvalý citový vzťah zo strany rodičov. Zažívala nedôveru, strach, neistotu, osočovanie, bitky čo sa prejavilo na jej psychickom i telesnom vývine. V rannom veku bola apatická a často chorá. Z pocitu strachu sa u nej prejavovali depresie a iné neurózy spojené s nočným pomočovaním. Jej znaky nervozity sa prejavovali aj v tom, že sa nevedela prispôbiť prostrediu v ktorom žila. Kvôli jej postihnutiu ňou rodičia často opovrhovali. V súčasnosti je Radka v pestúnskej starostlivosti svojej tety, ktorá sa o ňu príkladne stará a nahrádza jej biologickú rodinu. Teta je pre ňu osobným vzorom, preberá od nej vzory správania a názorov. Obdarúva ju nehou, citovo sa od nej nedištancuje, neignoruje ju a neodstrkuje. Vzniklo medzi nimi citové puto. Vytvára si v nej obraz

vlastného „ja“. Majú medzi sebou úprimný a všestranne rozvinutý vzťah. Radka sa jej chce, čo najviac podobať, nechce byť ako jej rodičia.

Pokiaľ je dieťa správne vedené nemusia byť len negatívne vplyvy neúplnej rodiny

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BAKOŠ, Ľ a kolektív: Problémy rodinnej výchovy, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968, ISBN 67-238-68

BOROŠ, J.: Základy sociálnej psychológie, Bratislava: IRIS 2001, ISBN 80-89018-20-3

COVEY S.: Sedem zásad pre šťastný rodinný život, Bratislava Príroda 1999, ISBN 80-07-01077-7

DUNOVSKÝ J.: Dítě a poruchy rodiny, 1. vydanie, Praha: Avicentrum 1986, ISBN 08-040-086

DUNOVSKÝ J., KOLUCHOVÁ J., RADVANOVÁ S.: Výchova detí v náhradní rodinné péči, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, ISBN 14-198-80

FÚLOPŮVÁ E.: Základy sociológie a sociológia výchovy pre pedagógov, Bratislava: D.M. 2008, ISBN 80-89113-27-3

GECKOVÁ, A.: Psychológia rodiny, Košice: Pegas 1998, ISBN 80-967901-0-2

GPGOVÁ, A.- KROČKOVÁ, Š.- KURINCOVÁ, V: Sociológia výchovy, Nitra: Vysoká škola pedagogická 1995, ISBN 80-8050-005-3

HAMAROVÁ J., HOLKOVIČ Ľ.: Rodina, spoločnosť, výchova, Bratislava: Veda 1987, ISBN 71-049-87

HRONCOVÁ, J.: Sociológia výchovy, Banská Bystrica: PF 1996, ISBN 80-88825-37-7

CHORVÁT F., ORLÍK J.: Za rodinné šťastie, Martin: Osveta 1988, ISBN 70-054-88

KAČÁNI V., MIKLOŠ J.: Rodina, výchova, delikvencia, Bratislava: Smena 1975

KLÚGEROVÁ, J., ŠIFFEROVÁ, J., VACÍNOVÁ, T.: JAK VYPRACOVAT BAKALÁŘSKOU, DIPLOMOVOU, RIGORÓZNÍ a DISERTEČNÍ PRÁCI, Praha: Univerzita Jana Amosa Komenského 2008, ISBN 978-80-86723-61-7

KOLLÁROVÁ, E.: Základy somatopédie, Bratislava: Univerzita Komenského 2006, ISBN 80-88885-99-X

KOVALIKOVÁ, V.: Súčasná rodina a problémy socializácie detí, sociológia 12, 1980 č. 1

KOVÉROVÁ, Š.: Sociológia životného cyklu, 1. vydanie, Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca 2003, ISBN 80-968927-4-6

LENGMEIER, J., LENGMEIER M., KREJČÍŘOVÁ D.: Vývojová psychologie, 1. vydanie, Praha: H&H 1998, ISBN 80-86022-37-4

MATEJČEK, O.: rodina a děti, Praha: Avicenum 1986

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: Mládež a delikvence, 1. vydanie, Praha: Portál 1998, ISBN 80-7178-226-2

MATOUŠEK, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť, 3. vydanie, Praha: SLON 2003, ISBN 80-86429-19-9

MOŽNÝ, I.: Sociologie rodiny, Praha: SLON 2002, ISBN 80-86429-05-9

ONDREJKOVIČ, P., a kol.: Rodina v novom miléniu, Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, ISBN 80-8050-982-4

ORAVCOVÁ, J.: Psychológia rodiny, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2007, ISBN 978-80-8083-490-6

SATIROVÁ, V.: Kniha o rodině základní dílo psychologie vztahů, Praha: Práh 2006, ISBN 80-7252-150-0

SATIROVÁ, V.: Co je rodina?, Praha: Návrat domů, 1995, ISBN 80-85495-41-4

SOBOTKOVÁ, I.: Psychologie rodiny, 1. vydanie, Praha: Portál 2001, ISBN 80-71785-59-8

SOBOTKOVÁ, I.: Psychologie rodiny, 2. vydanie, Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-250-8

ŠATÁNEK, J.: Komunikácia v rodine, Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2004, ISBN 80-8055-981-3

TRÉLAŮN, B.: Překonávání konfliktů v rodině, Praha: Portál 2005, ISBN 80-7178-935-6

VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie, 1. vydanie, Praha: Portál 2000, ISBN 80-7178-308-0

<http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/socialno-pravna-ochrana-deti/profesionalne-rodiny.html?page_id=12846> [cit.2012-02-18]

<<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=18474&FileName=05-z036&Rocnik=2005>> [cit.2012-02-18]

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Lenka Melichová

Odbor: Špeciálna pedagogika- vychovávateľstvo

Forma štúdia: kombinovaná

Názov práce: Sociológia- nefunkčná rodina a jej prejavy vo vývine dieťaťa

Rok: 2012

Počet strán: 68

Počet titulov slovenskej literatúry: 30

Počet titulov zahraničnej literatúry: 0

Počet internetových zdrojov: 2

Vedúci práce: PhDr. Eleonóra Strapcová